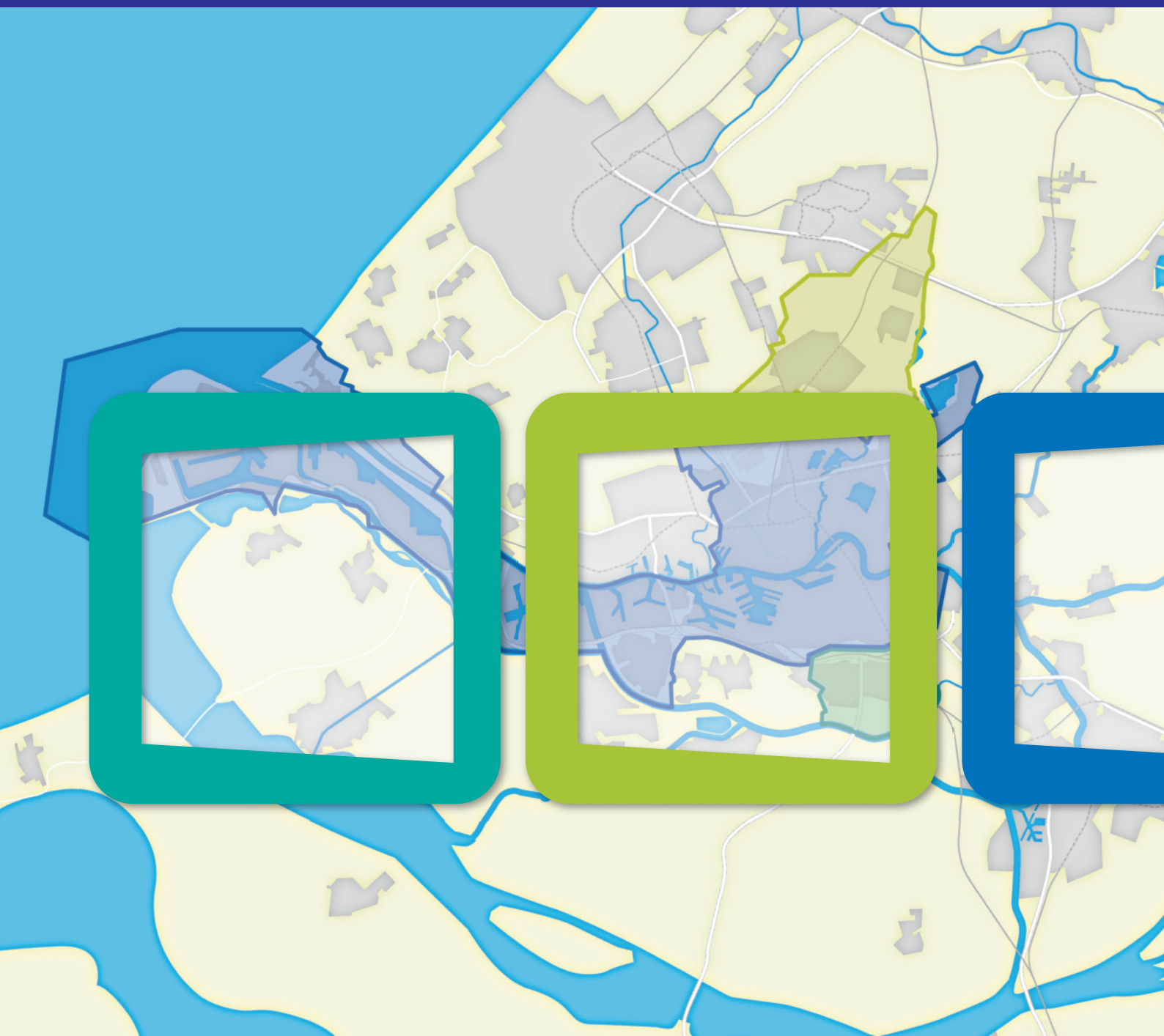

jaarverslag 2010 onderzoeksplannen 2011

Rekenkamers Barendrecht, Lansingerland en Rotterdam

Rekenkamer
BARENDRECHT

Rekenkamer
LANSINGERLAND

Rekenkamer
ROTTERDAM

voorwoord

Het afgelopen jaar is voor de rekenkamer een meer dan hectisch jaar geweest. Niet alleen een jaar waarin de nieuwe visie werd geïmplementeerd, maar ook een jaar met een vernieuwde raad en een nieuw college. Een jaar dat zich tevens heeft gekenmerkt door onderzoeken met een hoge politieke attentiewaarde, zoals is gebleken uit het onderzoek naar het faillissement van het poppodium WATT en het toezicht op de hertelling van de stemmen van de gemeenteraadsverkiezingen. Niet toevallig twee onderzoeken die op verzoek van de raad zijn uitgevoerd.

Dat is mede het gevolg van de koerswijziging die de rekenkamer sinds medio 2009 heeft ingezet. Enerzijds meer focus op onderzoeken met een hoge(re) politiek-bestuurlijke actualiteitswaarde en anderzijds meer nadruk op opiniërende en agenderende eindproducten, vaak in de vorm van brieven of notities.

Al met al heeft dit geleid tot een aanzienlijke verbreding van het palet van rekenkamerproducten. Hoewel de traditionele en meer gebruikelijke doelmatigheids-onderzoeken nog altijd de basis vormen van het rekenkamerwerk is er meer (capaciteits)ruimte ingeruimd voor andersoortige uitingen.

De rekenkamer wil in dit kader met name wijzen op de notitie inzake “resultaat gericht bestuur: een stap verder”. Deze notitie, die het resultaat is van de uitkomsten van een door de rekenkamer georganiseerde roundtable, vormt thans de basis voor een gemeentebreed besturings- en monitoringsconcept dat -meer dan voorheen- rekening houdt met het realiseren van maatschappelijke effecten (outcome) in plaats van prestaties (output), waarmee een eerder door de raad uitgesproken wens is vormgegeven.

Ook feitenreconstructies zoals de onderzoeken naar Unicum en Watt zijn relatief nieuw. Kenmerkend aan deze vorm van onderzoek is het gegeven dat de einduitkomst feitelijk al vaststaat, waarmee de focus van het onderzoek vooral komt te liggen op het vinden van een goede en adequate verklaring. Onderzoeken die gegeven hun aard bovendien gepaard gaan met extra intensieve hoor- en wederhoorprocedures.

Kortom een jaar, waarin vanuit de nieuwe visie zoals die in 2009 door de rekenkamer is neergelegd veel kennis en ervaring is opgedaan met nieuwe vormen van onderzoek. In het verlengde hiervan zal de rekenkamer in een later stadium de raad expliciet betrekken bij een nadere evaluatie van deze koerswijziging.

Paul Hofstra

Directeur Rekenkamer Barendrecht, Lansingerland en Rotterdam

inhoud

	1 onderzoek Rekenkamer Barendrecht	
7	1-1 realisatie onderzoeksplan 2010	
7	1-2 plannen die wijken	
	1-2-1 wijkveiligheidsplannen onvoldoende concreet en ambities te hoog	
	1-2-2 reactie college	
	1-2-3 raadsbehandeling	
	1-2-4 navolging	
8	1-3 balans in de formatie	
	1-3-1 onevenwichtige verhouding formatie en inhuur	
	1-3-2 reactie B en W	
	1-3-3 raadsbehandeling	
	1-3-4 navolging	
10	1-4 verbonden partijen	
	2 onderzoek Rekenkamer Lansingerland	
12	2-1 realisatie onderzoeksplan 2010	
12	2-2 sturen op afstand	
	2-2-1 kaderstellend beleid verbonden partijen ontbreekt	
	2-2-2 reactie B en W	
	2-2-3 raadsbehandeling	
	2-2-4 navolging	
13	2-3 subsidies	
	3 onderzoek Rekenkamer Rotterdam	
15	3-1 realisatie onderzoeksplan 2010	
15	3-2 geen zorg minder	
	3-2-1 de lasten van overbelaste mantelzorgers worden niet verlicht	
	3-2-2 reactie B en W	
	3-2-3 raadsbehandeling	
	3-2-4 navolging	
17	3-3 effectiviteit inburgeringstrajecten/aanbesteding inburgering	
18	3-4 resultaten geteld	
	3-4-1 college maakt ambities collegeprogramma 2006-2010 niet geheel waar	
	3-4-2 reactie B en W	
	3-4-3 raadsbehandeling	
	3-4-4 navolging, round table bijeenkomst	
19	3-5 collegewerkprogramma 2010-2014	
	3-5-1 collegewerkprogramma stap in goede richting	
	3-5-2 reactie B en W	
	3-5-3 raadsbehandeling	
	3-5-4 navolging	

20	3-6 handhaven van stadsmariniers
	3-6-1 acties stadsmariniers wel resultaat, niet altijd aantoonbaar effectief
	3-6-2 reactie B en W
	3-6-3 raadsbehandeling
	3-6-4 navolging
21	3-7 ICT I en II
	3-7-1 navolging
21	3-8 ruimte in de verhuur
	3-8-1 procedures laten ruimte voor niet-integere woningtoewijzing
	3-8-2 reactie B en W
	3-8-3 raadsbehandeling
	3-8-4 navolging
22	3-9 uitgeteld
	3-9-1 vooral administratieve fouten in uitslagen gemeenteraadsverkiezingen
	3-9-2 reactie B en W
	3-9-3 raadsbehandeling
	3-9-4 navolging
23	3-10 verloop verkiezingen Tweede Kamer in Rotterdam
	3-10-1 voldoende maatregelen genomen voor ordelijk verloop verkiezingen
	3-10-2 reactie B en W
	3-10-3 raadsbehandeling
	3-10-4 navolging
24	3-11 tijd om te verkopen
	3-11-1 gemeente heeft te weinig oog voor adequaat beheer woningen
	3-11-2 reactie B en W
	3-11-3 raadsbehandeling
	3-11-4 navolging
25	3-12 hoogte van Unicum
	3-12-1 tekortkomingen gemeentelijke diensten en deelgemeente bij bouwproject
	3-12-2 reactie B en W
	3-12-3 raadsbehandeling
	3-12-4 navolging
26	3-13 WATt heb je ervoor over
	3-13-1 geluidsoverlast betekent einde voor WATT.
	3-13-2 reactie B en W
	3-13-3 raadsbehandeling
	3-13-4 navolging
	4 monitoring onderzoeken eerdere jaren
29	4-1 inleiding
29	4-2 de bal is rond
	4-2-1 algemeen
	4-2-2 reactie B en W
	4-2-3 raadsbehandeling
	4-2-4 monitoring
32	4-3 deelnemen en wegblijven
	4-3-1 algemeen
	4-3-2 reactie B en W
	4-3-3 raadsbehandeling
	4-3-4 monitoring

	5 organisatie	
36	5-1 implementatie visie	
37	5-2 medewerkers	
37	5-3 P&O-beleid	
	5-3-1 functionerings- en beoordelingsgesprekken	
	5-3-2 werving en selectie	
	5-3-3 opleidingen	
	5-3-4 invoering competentie management	
	5-3-5 ziekteverzuim	
	5-3-6 formatie en arbeidskosten	
39	5-4 bedrijfsvoering	
	5-4-1 productie	
	5-4-2 kosten van de onderzoeken	
	5-4-3 archief	
	6 jaarrekening Rekenkamer Rotterdam	
41	6-1 resultatenrekening	
41	6-2 toelichting op de resultatenrekening	
	6-2-1 algemeen	
	6-2-2 begroting 2010	
	6-2-3 resultaat	
	6-2-4 uitgaven	
	6-2-5 inkomsten	
43	6-3 balans	
44	6-4 toelichting op de balans	
	6-4-1 activa	
	6-4-2 passiva	
45	6-5 verrekening 2010	
	6-5-1 Rekenkamer Rotterdam	
46	6-6 Rekenkamer Barendrecht	
47	6-7 Rekenkamer Lansingerland	
	7 Onderzoeksplannen 2011	
48	7-1 inleiding	
48	7-2 onderzoeksplan 2011 Rekenkamer Barendrecht	
	7-2-1 brief aan de gemeenteraad van Barendrecht	
	7-2-2 voortgang onderzoeksplanning 2011 Rekenkamer Barendrecht	
49	7-3 onderzoeksplan 2011 Rekenkamer Lansingerland	
	7-3-1 brief aan de gemeenteraad van Lansingerland	
	7-3-2 voortgang onderzoeksplanning 2011 Rekenkamer Lansingerland	
50	7-4 onderzoeksplanning 2011 Rekenkamer Rotterdam	
	7-4-1 brief aan de gemeenteraad van Rotterdam	
	7-4-2 onderzoeksplan 2011 Rekenkamer Rotterdam	
	7-4-3 voortgang onderzoeksplan 2011	
	bijlagen	
60	bijlage 1 publicaties	
61	bijlage 2 financiële reserve	

Barendrecht

1 onderzoek Rekenkamer Barendrecht

1-1 realisatie onderzoeksplan 2010

De Rekenkamer Barendrecht voert jaarlijks één a twee onderzoeken per jaar uit, waarvan er minimaal één in dat jaar leidt tot publicatie. In onderstaande tabel staan de planning en realisatie van de in 2010 uitgevoerde onderzoeken.

tabel 1-1: realisatie onderzoeksplan 2010

onderwerp	raadsverzoek	start	publicatie	
<i>onderzoek 2008</i>			<i>planning</i>	<i>realisatie</i>
wijkveiligheidsplannen	nee	april 2008	voorjaar 2009	februari 2010
<i>onderzoek 2009</i>				
inhuur externen	nee	najaar 2009	voorjaar 2009	juni 2010
<i>onderzoek 2010</i>				
verbonden partijen	nee	najaar 2010	voorjaar 2011	

1-2 plannen die wijken

1-2-1 wijkveiligheidsplannen onvoldoende concreet en ambities te hoog

Op 24 februari 2010 publiceerde de Rekenkamer Barendrecht haar rapport 'plannen die wijken, totstandkoming en informatievoorziening wijkveiligheidsplannen en gebiedsplannen'. Het onderzoek betrof de mate waarin het college zes toegezegde wijkveiligheidsplannen heeft gerealiseerd en voorzover dat niet het geval was de informatievoorziening aan de raad hierover. Tijdens het onderzoek is nieuw beleid totstandgekomen waarbij voor een aanpak door middel van gebiedsplannen gekozen is. Deze ontwikkeling heeft de rekenkamer nog meegenomen in haar onderzoek.

Samengevat waren de belangrijkste conclusies:

- 1 De wijkveiligheidsplannen zijn onvoldoende concreet waardoor het voor de raad niet goed mogelijk te beoordelen is:
 - wat het college precies wil bereiken;
 - hoe het de resultaten wil meten;
 - wanneer het college die resultaten bereikt wil hebben;
 - en hoe realistisch dat is.
- 2 Het college is te ambitieus bij het formuleren van zijn doelstellingen op het gebied van wijkveiligheid en gebiedsgericht werken gelet op de mensen en middelen die het college beschikbaar stelt om die doelstellingen te realiseren en de mogelijkheden van de partners die hieraan zouden moeten bijdragen.
- 3 Het risico bestaat dat de wijkveiligheid onvoldoende wordt gewaarborgd, doordat niet alle wijkveiligheidsplannen zijn en zullen worden gerealiseerd, wijkveiligheid

maar een zeer beperkt aspect is in de gebiedsplannen en in de gebiedsplannen teveel wordt uitgegaan van regie en uitvoering door de partners.

- 4 De informatievoorziening aan de raad over de ambities en de totstandkoming en de realisatie van de wijkveiligheidsplannen als onderdeel van het veiligheidsbeleid is beperkt.

1-2-2 reactie college

In zijn reactie gaat het college allereerst in op zijn visie op veiligheid. Het college volgt daarbij de systematiek zoals aanbevolen in de handreiking Kernbeleid Veiligheid. Dit heeft in Barendrecht geresulteerd in de vaststelling van de Kadernota Integraal Veiligheidsbeleid 2009-2012 (IVB). De wijkveiligheidsplannen en de gebiedsjaarplannen zijn operationele uitvoeringsplannen die voortkomen uit slechts één veiligheidsveld van hierboven genoemde methode.

Het college vatte zijn reactie op de bestuurlijke conclusies als volgt samen: 'Wij kunnen uw conclusies maar beperkt delen en zijn van mening dat de conclusies te stellig zijn. De onderzoeksvraag is procesmatig van aard en beslaat slechts een klein deel van onze aanpak. Uw rapport wekt in titel en inhoud de indruk een beoordeling van onze aanpak van veiligheid te zijn en dat is niet het geval.'

Het college onderschrijft wel de noodzaak om de meetbaarheid te verbeteren en neemt de aanbevelingen hieromtrent ter harte.

1-2-3 raadsbehandeling

De rekenkamer heeft haar rapport op 20 april 2010 gepresenteerd in de Commissie Samenleving. Het rapport is in deze commissievergadering ook inhoudelijk behandeld. De commissie ging akkoord met het raadsvoorstel om:

- het college te verzoeken de aanbevelingen van de rekenkamer over te nemen;
- het college te verzoeken concreet te maken wat het per wijk/gebied wil bereiken op het gebied van veiligheid
- voor het overige de aanbevelingen van de rekenkamer overnemen.

Verder sprak de commissie af om de hoofdpunten van het rapport te betrekken bij de bespreking van de plannen van het college op het gebied van wijkregie. Dit betrof een oriënterende vergadering op 27 april 2010. Daarvan zijn geen notulen gemaakt.

Het raadsvoorstel bevat geen opdracht aan het college om met een plan van aanpak te komen. Het voorstel is als hamerstuk in de raad behandeld.

1-2-4 navolging

Zonder een concreet plan van aanpak waarin het college aangeeft welke maatregelen het zal treffen om invulling te geven aan de aanbevelingen van de rekenkamer, heeft de rekenkamer geen adequaat toetsingsinstrument voor de navolging.

1-3 balans in de formatie

1-3-1 onevenwichtige verhouding formatie en inhuur

Op 22 juni 2010 publiceerde de rekenkamer het rapport 'balans in de formatie. onderzoek naar de externe inhuur'. Met dit onderzoek beoogde de rekenkamer vast te stellen hoe het gemeentebestuur het beleid rond de 'inhuur van externen' heeft vormgegeven en of deze inhuur op een doelmatige en doeltreffende wijze plaatsvond.

Daarnaast heeft de rekenkamer onderzocht of de gemeenteraad hierover op de juiste manier is geïnformeerd. De onderzoeksopzet werd in september 2009 naar de gemeenteraad gezonden.

De rekenkamer concludeerde dat het college en de raad hebben gekozen voor een bepaalde definitie van externe inhuur. Door hantering van deze definitie blijven advies- en onderzoekskosten echter buiten beeld van de raad. In de periode 2008-2009 heeft de gemeente Barendrecht € 6,9 miljoen respectievelijk € 6,1 miljoen uitgegeven aan externe inhuur. Hierbij heeft de rekenkamer wel de advies- en onderzoekskosten opgeteld die ongeveer € 2 miljoen bedroegen. De rekenkamer is van mening dat de raad inzicht moet hebben in alle uitgaven met betrekking tot externe inhuur om te kunnen sturen op de totale personele kosten (formatie en inhuur) in samenhang met de gemeentelijke taken. Een andere conclusie was dat de verhouding vaste formatie en omvang van externe inhuur onevenwichtig was. Verder concludeerde de rekenkamer dat er onvoldoende interne beheersingsmaatregelen zijn genomen om de omvang van externe inhuur te beperken en een optimale prijs-kwaliteitsverhouding te bereiken. Ook de verantwoordingsinformatie gaf de raad onvoldoende zicht op de omvang en aard van externe inhuur.

1-3-2 reactie B en W

In zijn reactie gaf het college aan zich goed te kunnen vinden in de conclusies en aanbevelingen van de rekenkamer. Het college ging er serieus mee aan de slag en had zelfs al verbeteringen in gang gezet. Alleen op het punt van het inzichtelijk maken van bepaalde kostensoorten, zoals advies- en onderzoekskosten, was het college terughoudend. Het college wilde geen aparte informatiestroom opzetten over advies- en aanbestedingskosten, omdat deze informatie voor de raad teveel op detailniveau zou zijn terwijl de raad heeft aangegeven meer op hoofdlijnen geïnformeerd te willen worden.

1-3-3 raadsbehandeling

Tijdens de raadsvergadering op 22 juni 2010 heeft de directeur van de rekenkamer een presentatie over het rapport gehouden. Op 28 september 2010 is het rapport besproken door de commissie Planning & Control. Bij deze vergadering ging de directeur van de rekenkamer eerst kort in op de hoofdpunten van de bevindingen van het rapport en beantwoordde enkele vragen van de commissieleden. De wethouder wees erop dat het college al stappen heeft gezet om het proces meer in de greep te houden. Voor 2010 was de afspraak gemaakt om maximaal € 2,5 miljoen uit te geven aan externe inhuur.

Het rapport werd verder behandeld tijdens de raadsvergadering van 5 oktober 2010. Hierin nam de raad het besluit om de aanbeveling van de rekenkamer over te nemen en het college te verzoeken om binnen 6 maanden na datum raadsbesluit een voorstel te doen ten aanzien van de verhouding vaste formatieomvang en externe inhuur. Daarnaast heeft de raad het college verzocht om binnen 3 maanden na datum raadsbesluit te komen met een verbeterplan ten aanzien van de aanbevelingen.

1-3-4 navolging

Uit 2010 heeft het college nog geen voorstel voor de verhouding vaste formatieomvang en externe inhuur en nog geen verbeterplan naar de raad gestuurd. De rekenkamer kan de navolging van conclusies en aanbevelingen daardoor niet beoordelen. Wel heeft het college inmiddels een plan van aanpak omtrent externe inhuur opgesteld. In de 2e bestuursrapportage 2010 is het streefcijfer voor externe

inhuur over 2010 verder verlaagd naar € 2 miljoen. Dit komt mede doordat het college de structurele inhuur voor projecten heeft omgezet in vaste formatie. Hierdoor zijn de loonkosten verhoogd met € 400.000. Dit past in de aanbeveling van de rekenkamer om de verhouding vaste formatieomvang en externe inhuur te herzien.

1-4 verbonden partijen

Conform het jaarplan 2010 voert de rekenkamer het onderzoek naar verbonden partijen/gemeenschappelijke regelingen uit. Op 7 december 2010 stuurde de rekenkamer de onderzoeksopzet ter kennisname aan de leden van de gemeenteraad, het college en de gemeentesecretaris. De onderzoekswerkzaamheden zijn in december 2010 begonnen. In het onderzoek zijn vijf verbonden partijen geselecteerd, waarvan er vier gemeenschappelijke regelingen en één besloten vennootschap waarin Barendrecht participeert. De rekenkamer beoogt met dit onderzoek een oordeel te geven over de mate waarin de gemeente invulling heeft gegeven aan de governance van deelnemingen. Daarnaast zal de rekenkamer een oordeel geven in de mate waarin de doelstellingen van de gemeente worden bereikt door deelneming in verbonden partijen. Ook biedt de rekenkamer inzicht in de risico's die de gemeente loopt met deelnemingen en geeft hier een oordeel over. Tenslotte beoogt de rekenkamer inzicht te verkrijgen in de informatievoorziening richting de raad en welke sturings- en beheersingsmogelijkheden er zijn voor de raad. De publicatie wordt voor de zomer van 2011 verwacht.

2 onderzoek Rekenkamer Lansingerland

2-1 realisatie onderzoeksplan 2010

tabel 2-1: realisatie onderzoeksplan 2010

onderwerp	raadsverzoek	start	publicatie	
<i>onderzoek 2009</i>			<i>planning</i>	<i>realisatie</i>
gemeenschappelijke regelingen	nee	najaar 2009	voorjaar 2010	25 augustus 2010
subsidies	ja	najaar 2010	voorjaar 2011	

2-2 sturen op afstand

2-2-1 kaderstellend beleid verbonden partijen ontbreekt

Op 26 augustus 2010 publiceerde de rekenkamer het rapport 'sturen op afstand. onderzoek naar gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen'. In dit onderzoek zijn vier gemeenschappelijke regelingen en één deelneming in een BV onderzocht. De onderzoeksperiode betrof 2007-2009. De rekenkamer beoogde een oordeel te geven over de mate waarin de doelstellingen van de gemeente met het deelnemen in gemeenschappelijke regelingen of verbonden partijen worden bereikt. De rekenkamer ging ook na op welke wijze de uitvoering heeft plaatsgevonden en of deze conform afspraken was. Daarnaast wilde de rekenkamer inzicht geven in de wijze waarop de raad is geïnformeerd en welke sturings- en beheersingsmogelijkheden er zijn voor de raad.

De rekenkamer concludeerde dat er voor een belangrijk deel aan de public governance wordt voldaan. Samenvattend luiden de hoofdconclusies als volgt. In de kaderstelling heeft de raad geen kaderstellend beleid ten aanzien van verbonden partijen. De verantwoording en informatievoorziening aan de raad over de onderzoeksperiode voldoet niet altijd aan de gemaakte afspraken en wettelijke normen. Ten behoeve van de controle in de uitvoeringsfase zijn de beschikbare sturingsinstrumenten ter uitvoering van de financiële en politieke controle opgenomen in de gemeenschappelijke regelingen. De raad maakte in de praktijk hier echter weinig gebruik van. Ten aanzien van het toezicht op de verbonden partijen constateerde de rekenkamer dat de toezichtsfunctie in opzet is belegd, maar dat er nog geen sprake was van adequaat (onafhankelijk) toezicht. Over de doeltreffendheid kon de rekenkamer geen oordeel geven, doordat toetsingscriteria ontbraken om te kunnen controleren of doelen binnen de afgesproken kaders werden gerealiseerd.

2-2-2 reactie B en W

Het college gaf in zijn reactie aan alle aanbevelingen over te nemen. Het college nam ook het voornemen over om de kadernota verbonden partijen op te stellen en de implementatie ervan mee te nemen in het collegeprogramma 2010-2014.

2-2-3 raadsbehandeling

Tijdens de commissievergadering Algemeen Bestuur van 26 augustus 2010 heeft de directeur een presentatie over het rapport gehouden. Op 16 september 2010 is het rapport besproken door de commissie Algemeen Bestuur. Bij deze vergadering ging de directeur van de rekenkamer eerst kort in op de hoofdpunten van de bevindingen van het rapport en beantwoordde enkele vragen van de commissieleden. De wethouder stelde namens het college voor om de kadernota verbonden partijen op te stellen en later ter goedkeuring naar de raad te sturen. De commissie besloot het opstellen van een dergelijke nota eerst te bespreken in het presidium. Na de bespreking in het presidium werd het rapport nog kort behandeld in de vergadering van de commissie Algemeen Bestuur op 11 november 2010. Een raadsvoorstel werd opgesteld om alle aanbevelingen van de rekenkamer over te nemen alsmede om het college te verzoeken om op korte termijn te komen met een kadernota verbonden partijen waarin het beleidskader en de besliskaders zijn opgenomen voor deelname aan verbonden partijen. Tijdens de commissievergadering heeft de wethouder toegezegd in maart 2011 met de kadernota te komen. In de raadsvergadering van 25 november 2010 werd het raadsvoorstel (als hamerstuk ingebracht) omgezet in een raadsbesluit.

2-2-4 navolging

Het college heeft de concept kadernota verbonden partijen in maart 2011 besproken. In april 2011 staat deze nota geagendeerd voor de commissievergadering Algemeen Bestuur en voor de raadsvergadering.

2-3 subsidies

Eind 2010 is de rekenkamer begonnen met een onderzoek naar gemeentelijke subsidies aan organisaties als sportverenigingen, muziekkorpsen en de muziekschool. Hierbij onderzoekt de rekenkamer de effecten van deze subsidies en hun verhouding tot de gemeentelijke doelen. De resultaten van dit onderzoek worden in de eerste helft van 2010 verwacht.

Rotterdam

3 onderzoek Rekenkamer Rotterdam

3-1 realisatie onderzoeksplan 2010

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de onderzoeken die liepen in 2010. De onderzoeken worden niet altijd in één kalenderjaar uitgevoerd. De tabel betreft daarom onderzoeken die zijn begonnen in 2009 en doorlopen in 2010, onderzoeken die beginnen en gepubliceerd worden in 2010 en onderzoeken die beginnen in 2010 en doorlopen naar 2011.

tabel 3-1: planning en realisatie onderzoeken 2010

onderwerp	raadsverzoek	start	publicatie	
<i>onderzoeken 2009</i>			<i>planning</i>	<i>realisatie</i>
WMO – mantelzorg	nee	januari 2009	najaar 2009	geen zorg minder, 11 mei 2010
ICT-deel II	ja	zomer 2009	april 2011	
resultaten tellen 2009	ja	november 2009	begin 2010	resultaten geteld, 15 januari 2010
veiligheid en stadsmariniers	nee	najaar 2009	voorjaar 2010	handhaven van stadsmariniers, 16 november 2010
huurwoningen OBR - I	nee	najaar 2009	voorjaar 2010	ruimte in de verhuur, 26 januari 2010
<i>onderzoeken 2010</i>				
toezicht hertelling gemeenteraads-verkiezingen	ja	ad hoc		uitgeteld, 19 maart 2010
onderzoek verkiezingen Tweede Kamer	ja	ad hoc		brief, 11 mei en 22 juni 2010
bouwplannen OBR	ja	januari 2010	zomer 2010	tijd om te verkopen, 31 augustus 2010
projectplan Unicum	nee*	januari 2010	voorjaar 2010	hoogte van Unicum, 29 september 2010
collegewerkprogramma 2010-2014**	ja	oktober 2010	oktober 2010	brief, 8 november 2010
onderzoek poppodia	nee	voorjaar 2010	najaar 2010	pm
onderzoek WATT***	ja	zomer 2010	oktober 2010	WATt heb je ervoor over, 15 december 2010
effectiviteit inburgeringstrajecten	nee	mei 2010	voorjaar 2011	scope gewijzigd in aanbesteding inburgering
luchtkwaliteit	nee	najaar 2010	2011	voorjaar 2011

* Dit is een onderzoek op verzoek van de deelraad van Hoek van Holland.

** In het onderzoeksplan 2010 opgenomen als 'resultaten tellen 2010'.

*** Op verzoek van de raad is in plaats van het brede onderzoek naar poppodia als eerste onderzoek gedaan naar het faillissement van WATT.

3-2 geen zorg minder

3-2-1 de lasten van overbelaste mantelzorgers worden niet verlicht

De rekenkamer heeft in haar onderzoeksplan 2009 een onderzoek naar de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) aangekondigd. In mei 2009 is zij in dit kader naar aanleiding van een voorstudie begonnen met een onderzoek naar de ondersteuning van mantelzorgers. Dit onderwerp raakt de centrale gedachte achter de WMO dat burgers verantwoordelijkheid nemen voor de zorg voor elkaar en is maatschappelijk van groot belang. Daarnaast zijn er veel actoren bij betrokken, zowel stedelijk als in de deelgemeenten.

De rekenkamer constateerde in het rapport 'geen zorg minder. effecten van ondersteuning overbelaste mantelzorgers.' dat het oorspronkelijke doel van B en W om in 2010 de lasten van 5.000 zwaar- en overbelaste mantelzorgers te hebben verlicht bij lange na niet gehaald zou worden. Zoals B en W het stedelijk beleid hebben opgezet, kon dit doel niet gehaald worden, ook niet na de huidige herijking van het beleid. Het beleid is te snel en te weinig doordacht opgezet. Ook de manier waarop de stad en deelgemeenten in het beleid stonden belemmerde het halen van de doelstelling.

Op basis van deze conclusies heeft de rekenkamer elf aanbevelingen geformuleerd. Het rapport is 11 mei 2010 gepubliceerd.

3-2-2 reactie B en W

In zijn bestuurlijke reactie gaf het college aan dat een groot aantal van de aanbevelingen is opgenomen in de beleidsdoelstellingen of al wordt uitgevoerd. In de reactie wordt niet nader ingegaan op de aanbevelingen.

3-2-3 raadsbehandeling

Op 19 mei 2010 werd het rapport in de tijdelijke commissie Sociaal besproken. Naar aanleiding van de discussie gaf de wethouder aan dat de bestuurlijke reactie op het rapport 'te kort door de bocht was' (verslag van de vergadering). Zij deelde hierbij mee dat zij de commissie voor 9 juni 2010 een schriftelijke reactie op elke aanbeveling zou sturen.

In deze reactie gaf het college aan alle aanbevelingen, op een onderdeel van aanbeveling 11 na, van harte te onderschrijven. Het onderdeel dat zij niet onderschreef ging om het toepassen van sancties richting de deelgemeenten bij niet-naleving van afspraken over mantelzorgondersteuning. Hiervan zegt het college: 'Dat past niet in de wijze waarop wij als besturen in deze stad met elkaar omgaan en bovendien levert een mogelijke sanctie niet (direct) op dat er juist wel gebeurt wat afgesproken is.'

Op de nagekomen reactie van het college op de aanbevelingen heeft de rekenkamer de raad een nawoord gestuurd. Hierin geeft de rekenkamer aan dat het college in het algemeen 'te veel voorbij gaat aan de essentie van de aanbevelingen'. Als de deelgemeenten de verantwoordelijkheid voor de uitvoering hebben en de stad een verantwoordelijkheid heeft als regisseur, moeten afspraken over de doelstellingen en verdeling van taken gemaakt worden. Hieraan dienen vervolgens afspraken gekoppeld te worden over nakoming, verantwoording en eventuele sancties.

De nagekomen reactie van B en W en het nawoord van de rekenkamer zijn behandeld in de commissie Maatschappelijke Ondersteuning, Volksgezondheid, Sociale Zaken en Participatie van 22 september 2010. Tijdens deze bespreking gaf de wethouder aan dat er geen apart actieprogramma Mantelzorg komt, aangezien aan mantelzorg in brede zin aandacht geschonken wordt 'door dit steeds te laten terugkomen in de diverse andere actieprogramma's'. Echter, in het actieprogramma Vrijwilligerswerkbeleid 2010-2014, van november 2009, staat dat mantelzorg buiten de definitie valt. Er wordt aangegeven dat hier een apart beleidsplan/actieplan voor wordt opgesteld.

Na de behandeling in de commissie werd het rapport geagendeerd voor de raadsvergadering van 16 december 2010. Tijdens deze vergadering werd een motie aangenomen, waarin de formulering in aanbeveling 11 'inbouwen van sancties', werd gewijzigd in 'het nemen van maatregelen in de vorm van prikkels'. Na deze wijziging werd het raadsvoorstel om de overige tien aanbevelingen over te nemen aangenomen.

Hierin is opgenomen dat het college uiterlijk april 2011 met een plan van aanpak moet komen over de wijze waarop het de aanbevelingen gaat uitvoeren.

In de tussentijd, op 30 november 2010, is het meerjarenplan WMO 2010-2014 'zelfredzaamheid is de basis' gepubliceerd. Hierin is een paragraaf gewijd aan mantelzorgondersteuning. De doelstellingen op dit gebied zijn ruim gedefinieerd. In de toelichting wordt aangegeven dat het voor de hand ligt dat de deelgemeenten doelen formuleren over het bereiken van mantelzorgers. Hierbij wordt aangegeven dat de gemeente de doelstellingen kan overnemen als gemeenschappelijke doelstelling van stad en deelgemeente of in een overeenkomst kan vastleggen. Dit in tegenstelling tot de overgenomen aanbevelingen 4 en 5 waarin staat dat de gemeente dit beide dient te doen.

Aangezien het raadsdebat toen nog niet had plaatsgevonden is het verklaarbaar dat er in het plan niets vermeld staat met betrekking tot de prikkels die door de stad worden toegepast bij het niet behalen van doelstellingen (motie 10GR3285).

Het plan vermeldt verder dat de deelgemeenten beslissingen nemen over de uitvoering en invulling van de ondersteuning van mantelzorgers. Zij kunnen daarbij ondersteund worden door het stedelijk expertisenetwerk. De vraagwijzer is hierbij de spil. Daarnaast worden de afspraken over de ondersteuning gemaakt binnen het mantelzorgnetwerk, een structuur van organisaties in de deelgemeente.

Het rapport 'geen zorg minder' is ook besproken op 16 november 2010 in de commissie Samenleving van de deelgemeente IJsselmonde. De deelraad en het dagelijks bestuur deelden de conclusies en aanbevelingen van de rekenkamer.

3-2-4 navolging

Omdat het plan van aanpak nog dient te verschijnen, heeft de rekenkamer de navolging nog niet kunnen beoordelen.

3-3 effectiviteit inburgeringstrajecten/aanbesteding inburgering

In het onderzoeksplan 2010 heeft de rekenkamer een meerjarig onderzoek opgenomen naar de effectiviteit van inburgeringstrajecten. Dit onderzoek kwam mede voort uit een motie van het raadslid Sørensen uit 2007. In 2007 bleek de motie nog niet uitvoerbaar. De inburgeringstrajecten waren toen net gestart, waardoor de effectiviteit niet kon worden vastgesteld. De rekenkamer heeft vervolgens op 15 september 2010 een onderzoeksopzet naar de raad gestuurd, waarin zij aangeeft een meerjarig onderzoek naar de effectiviteit van inburgeringstrajecten op de participatie van inburgeraars te starten. Kort daarna kondigde het rijk bezuinigingen aan op inburgering. De rekenkamer vond het daarom niet meer zinvol haar voorgenomen onderzoek voort te zetten. Dit heeft ze de raad per brief van 21 oktober 2010 laten weten.

Een onderdeel van de opzet uit 2010 kwam voort uit een motie van het raadslid Fähmel uit 2010, waarin de raad de rekenkamer verzocht ook specifiek aandacht te besteden aan de aanbesteding en de kwaliteit van inburgeringstrajecten. De motie is ingediend naar aanleiding van signalen van verschillende betrokkenen dat de kwaliteit van de inburgeringstrajecten niet goed zou zijn. Het ging onder meer om signalen over de kwalificaties van docenten en klachten van inburgeraars over de kwaliteit van de trajecten.

In de vergadering van de commissie MVSP van 1 december 2010 verzocht de raad de rekenkamer het schrappen van een onderzoek naar de aanbesteding en de kwaliteit van de trajecten (zoals verzocht in de motie Fähhmel) te heroverwegen. De rekenkamer heeft hier gevolg aan gegeven en besloten dit deel van het onderzoek alsnog uit te voeren en op te nemen in haar onderzoeksplan voor 2011. Zij heeft dit per brief van 16 december 2010 aan de raad laten weten.

3-4 resultaten geteld

Op verzoek van de raad onderzoekt de rekenkamer jaarlijks de betrouwbaarheid van de verantwoording van het college over de realisatie van de collegedoelen. 2009 was het laatste jaar van de collegeperiode 2006-2010. De rekenkamer onderzocht daarom tevens de mate waarin het college zijn (oorspronkelijke) ambities voor deze periode heeft waar gemaakt. Daarnaast zijn de effecten van de economische crisis op de collegedoelstellingen meegenomen in het onderzoek.

In verband met het korte tijdsbestek waarin het onderzoek moest plaatsvinden is nauw samengewerkt met DMC (Directie Middelen en Control) en ASR (Audit Services Rotterdam).

3-4-1 college maakt ambities collegeprogramma 2006-2010 niet geheel waar

Op 15 januari 2010 publiceerde de rekenkamer haar rapport 'resultaten geteld. realisatie collegeprogramma 2006-2010.'. De belangrijkste boodschappen waren:

- Het college is er niet in geslaagd alle ambities in het collegeprogramma 2006-2010 geheel te halen. 47,3% van de doelen is gehaald en 16,3% was bijna (80% -100%) behaald. 16% bleek oncontroleerbaar. De oncontroleerbaarheid was wel aanzienlijk afgenomen (in 2007 was dat nog 47%).
- Het college presenteerde een positiever beeld in zijn verantwoording over de collegedoelen dan de rekenkamer op basis van haar onderzoek.
- Het college heeft de gevolgen van de economische crisis op de collegedoelstellingen niet inzichtelijk gemaakt.

3-4-2 reactie B en W

Het college constateerde dat er grotendeels overeenstemming bestaat tussen het college en de rekenkamer, dat het geheel aan technische fouten aanzienlijk is verminderd en bovenal dat Rotterdam er beter voorstaat. Verder onderschrijft het de bevindingen in zijn algemeenheid. Ook de aanbevelingen wil het grotendeels overnemen.

3-4-3 raadsbehandeling

De raad heeft het rapport behandeld op 28 januari 2010 en besloot het college op te dragen zorg te dragen voor een goede overdracht van het systeem van werken met meetbare doelen, met daarin tal van zaken die het college hierin mee moet nemen rondom de systematiek van resultaatgericht bestuur (zoals onder andere SMART doelen, definitieboekje, gebruik maken van ervaringen afgelopen periode bij ondermeer ASR en Rekenkamer Rotterdam en het gebruik maken van bestaande informatiesystemen). Ook besloot de raad het college op te dragen te komen met een plan van aanpak hoe de aanbevelingen uit te voeren. Het college heeft, in het kader van de aanstaande collegewisseling, een overdrachtdossier toegezegd in plaats van een plan van aanpak. De raad heeft hiermee ingestemd.

3-4-4 navolging, round table bijeenkomst

De Rekenkamer Rotterdam heeft niet onderzocht of en zo ja hoe haar aanbevelingen en

de opdracht van de raad een plaats hebben gekregen in het overdrachtdossier voor het nieuwe college. Wel heeft de rekenkamer, mede naar aanleiding van de raadsbehandeling, op 16 februari 2010 een round table bijeenkomst georganiseerd met ondermeer raads- en collegeleden om van gedachten te wisselen over de kritiek bij raad en college over het bestaande systeem van werken met meetbare doelen en te komen tot ideeën over verbeteringen van het systeem gericht op continuering van het werken met meetbare doelen. Naar aanleiding hiervan publiceerde de rekenkamer op 17 september 2010 de notitie 'resultaatgericht bestuur, een stap verder'. Bij de behandeling van dit stuk heeft de commissie BVM de rekenkamer verzocht een onderzoek te doen naar het collegewerkprogramma. De rekenkamer heeft dit verzoek gehonoreerd (zie 3-5).

3-5 collegewerkprogramma 2010-2014

De commissie BVM heeft in haar vergadering van 7 oktober 2010 de rekenkamer verzocht het collegewerkprogramma (CWP) te leggen langs de lat van de notitie 'resultaatgericht bestuur een stap verder' (zie 3-4). De wens van de commissie was dit onderzoek te betrekken bij de begrotingsbehandeling op 28 oktober 2010.

3-5-1 collegewerkprogramma stap in goede richting

De rekenkamer heeft op 27 oktober 2010 de raad per brief geïnformeerd over haar bevindingen over het CWP. De rekenkamer schrijft hierin dat:

- het collegewerkprogramma een goede stap op weg is naar het sturen op effecten;
- een allesomvattende beoordeling van de collegedoelen nog niet mogelijk is;
- het collegewerkprogramma onvoldoende transparant is en
- het collegewerkprogramma en de begroting niet volledig op elkaar aan sluiten.

Zij beval de raad aan het college te vragen alle visies te integreren in één samenhangend document als eerste aanzet tot een strategische stadsvisie voor de lange termijn.

3-5-2 reactie B en W

Het college, zegt in de reactie, te sturen op de Veiligheidsindex en de Sociale Index. Met de ontwikkeling van wijkprofielen wil het college het sturen op effecten verder ontwikkelen.

Een aantal zaken dat de rekenkamer mist is volgens het college in ontwikkeling. De nieuwe programma's zijn uiterlijk in het voorjaar 2011 gereed om aan de raad te worden aangeboden. De uitwerking van targets in concrete definities, 0-meting en mijlpalen, meetmomenten en meetinstrumenten wordt nog in het definitieboekje geregeld. Voor enkele targets betekent dit dat nog moet worden voorzien in bijvoorbeeld een 0-meting. Ook wordt in de uitwerking van de programma's de relatie tussen inspanningen en de target uitgewerkt. Daarnaast brengt het college de samenhang tussen het Collegewerkprogramma en de beleidsprogramma's nog volledig in kaart (in de eerstvolgende begroting. Het college ziet het ontwikkelen van een strategische stadsvisie niet als een doel voor deze collegeperiode.

3-5-3 raadsbehandeling

De commissiebehandeling vond uiteindelijk plaats op 2 december 2010, de raadsbehandeling vond plaats op 16 december 2010. De raad heeft besloten de hoofdconclusies van de rapportage van de rekenkamer te onderschrijven en heeft het college opgedragen voor 1 maart 2011 met een plan van aanpak te komen, en om een viertal aanbevelingen uit te voeren en daarover aan de raad te rapporteren. Daarnaast is gevraagd te komen met een leeswijzer hoe collegewerkprogramma, begroting, programma's definitieboekje etc. zich tot elkaar verhouden.

3-5-4 navolging

Het college heeft 22 februari 2011 de raad een plan van aanpak gestuurd over de uitvoering van de aanbevelingen inzake verbetering van het resultaatgericht bestuur. Het definitieboekje, zoals door het college al toegezegd in de reactie op het onderzoek van de rekenkamer, is op 7 december 2010 aan de raad gezonden. Dit is het antwoord van het college op de vraag van de raad om de targets meer concreet te maken en te voorzien van mijlpalen en nulmetingen (aanbeveling 1 en 4). In het voorjaar komt het college met een overzicht van de inspanningen die zijn opgehangen aan de verschillende targets. Dit overzicht zal worden beperkt tot die inspanningen die naar verwachting het meest zullen bijdragen aan het bereiken van het effect (aanbeveling 2 en 3). In de brief geeft het college tevens een overzicht van de bestaande, eerder vastgestelde meerjarenvisies. Het college beschouwt dit als de door de raad gevraagde samenvattende en verbindende notitie.

3-6 handhaven van stadsmariniers

3-6-1 acties stadsmariniers wel resultaat, niet altijd aantoonbaar effectief

In november 2010 heeft de rekenkamer het rapport 'handhaven van stadsmariniers. effecten van stadsmariniers op veiligheid.' gepubliceerd. De stadsmarinier wordt sinds 2002 ingezet om in een bepaald gebied of op een bepaald thema de veiligheid te verbeteren en de verloedering tegen te gaan. De rekenkamer richtte het onderzoek op de effecten van de stadsmarinier op veiligheid. Hiervoor zijn zes veiligheidsproblemen geanalyseerd. Uit het onderzoek bleek dat de acties van de stadsmariniers bijna altijd direct resultaat hebben, maar dat die acties niet altijd een aantoonbaar effect hebben op veiligheidsproblemen waaraan ook sociale, economische en fysieke dimensies kleven. Stadsmariniers richten hun inzet vooral op veiligheid en handhaving.

3-6-2 reactie B en W

In zijn reactie gaf het college aan dat zij doorgaan 'op de ingeslagen weg met bijzondere aandacht voor de conclusies en aanbevelingen van dit rapport'.

3-6-3 raadsbehandeling

Het rapport is op 3 februari 2011 in de commissie Bestuur, Veiligheid en Middelen behandeld. De discussie ging hier met name over aanpak van inhoudelijk complexe veiligheidsproblemen. Een van de aanbevelingen is om de stadsmarinier voornamelijk in te zetten op goed te isoleren veiligheidsproblemen. Bij inhoudelijk complexere problemen zouden zij alleen een procesgerichte rol moeten aannemen. De commissieleden vroegen zich af hoe deze problemen dan wel aangepakt kunnen worden.

Vervolgens is het rapport op 17 februari 2011 besproken in de raadsvergadering. In het voorstel van het presidium werd geadviseerd om de aanbevelingen over te nemen en om het college te vragen voor 1 mei 2011 een plan van aanpak ter uitvoering van de door de raad overgenomen aanbevelingen aan de raad te doen toekomen. Tijdens de behandeling is besloten de deadline van 1 mei 2011 te wijzigen in eind 2011. Hierna stemden alle fracties in met het gewijzigde raadsvoorstel.

Het rapport is op 24 januari 2011 ook besproken aan de raadstafel van de deelraad van de deelgemeente Charlois. Ook hier ging de discussie over het al dan niet inzetten van stadsmariniers op inhoudelijk complexe problemen en een eventueel alternatief.

- 3-6-4 navolging**
Nog niet van toepassing.

3-7 ICT I en II

De raad heeft de rekenkamer verzocht om de beheersingsstructuur en de kosten- en baten (inverdieneffecten) van de ICT systemen in kaart te brengen. De rekenkamer heeft dit onderzoek in twee delen uitgevoerd, namelijk ICT-I en ICT-II. Op 13 oktober 2009 publiceerde de rekenkamer het eerste rapport 'foutmelding in beeld' over de governance van de concern bedrijfsvoering ICT-systemen. Het rapport is op 29 oktober 2009 besproken in de commissie Bestuur, Veiligheid en Middelen. De vragen aan de wethouder waren voornamelijk gericht op de aansturing van ICT-projecten door het college, de informatievoorziening op het gebied van ICT aan de raad en het ingezette verbetertraject. Wethouder Bolsius gaf in zijn reactie aan dat er vele zaken niet 'in control' zijn op het gebied van ICT. Daarnaast geeft hij aan de mogelijkheid om een beleidsvoorstel te doen, te willen onderzoeken.

Bij de behandeling van het rapport in de raadsvergadering van 3 december 2009 wordt de motie Reijkersz 'Weten wat er gebeurt' (2009-3711) aangenomen. Het college dient volgens deze motie duidelijk te maken aan de raad hoe het 'in control' komt op het gebied van ICT. Hiertoe wordt o.a. gevraagd overzicht te geven van de bestaande systemen en hun onderlinge samenhang met elkaar en ambities en verbeterplannen voor het ICT-beleid 2010-2014 aan de raad voor te leggen. In januari 2010 heeft het college het plan van aanpak 'Grip op ICT' aan de raad verzonden. Uit dit plan blijkt dat het college voornemens is de situatie op het gebied van ICT op orde te brengen. Het plan moet in oktober 2011 gerealiseerd zijn.

De opzet van het tweede deel ICT-II is begin december 2009 aan de raad gestuurd. dit tweede deel richt zich op de kosten- en baten van de ICT systemen en de uitvoering van het plan van aanpak 'Grip op ICT'. Verwachte publicatie was juni 2010. De informatie-verzameling heeft echter meer tijd gevergd dan verwacht. De omvang, looptijd en complexiteit van de systemen maakte het moeilijk de goede informatie te vragen, te krijgen, te analyseren en te verwoorden. Het rapport is in februari voor wederhoor gestuurd naar de wethouder. Publicatie van het rapport zal in april 2011 plaatsvinden.

- 3-7-1 navolging**
De toezeggingen die het college heeft gedaan en het plan van aanpak dat het college heeft gepresenteerd naar aanleiding van de publicatie van het eerste deel van het onderzoek, neemt de rekenkamer mee in het tweede deel van haar onderzoek.

3-8 ruimte in de verhuur

- 3-8-1 procedures laten ruimte voor niet-integere woningtoewijzing**
In 2009 zijn er vanuit de raad en in de media vragen gekomen over toewijzing van woningen die door de gemeente verhuurd worden. In reactie hierop heeft de rekenkamer in de gewijzigde jaarplanning van september 2009 een onderzoek aangekondigd naar de woningtoewijzing. In het onderzoek is enerzijds gekeken of de huidige procedures transparantie, neutraliteit en controleerbaarheid garanderen bij de toewijzing van woningen en anderzijds of de procedures correct worden toegepast. Het definitieve

rapport 'ruimte in de verhuur. toewijzing van tijdelijke huurwoningen OBR.' is begin 2010 aan de gemeenteraad gestuurd.

In het onderzoek is geconstateerd dat de geldende procedures ruimte lieten voor de niet-integere toewijzingen. Op basis hiervan zijn vijf aanbevelingen geformuleerd. Deze zijn niet alleen van toepassing op de woningen, maar op al het vastgoed.

3-8-2 reactie B en W

Het college gaf in zijn bestuurlijke reactie aan transparantie, neutraliteit en controleerbaarheid belangrijk te vinden. Zij gaf ook aan twee aanbevelingen over te nemen. Zij legde echter drie van de aanbevelingen terzijde. De rekenkamer gaf in haar nawoord aan dat het college te weinig oog voor de integriteitsrisico's van de woonruimte-toewijzingen had.

3-8-3 raadsbehandeling

De commissie voor Fysieke Infrastructuur, Buitenruimte en Sport behandelde het rapport op 10 februari 2010. De wethouder gaf tijdens de vergadering aan dat het beheer van woningen niet meer door de gemeente gedaan zal worden. De discussie ging vervolgens met name over het al dan niet verhuren aan ambtenaren. Ook de discussie in de raadsvergadering, van 8 april 2010 ging voornamelijk over het toestaan van verhuur van woningen aan ambtenaren. De motie om dit toe te staan werd verworpen en alle aanbevelingen werden overgenomen.

3-8-4 navolging

Het plan van aanpak is 7 juni 2010 ontvangen door de gemeenteraad. Hierin stond dat vier aanbevelingen per direct opgevolgd zijn. Het betrof hier aanbevelingen ten aanzien van de interne procedures van OBR. Ten behoeve van de vijfde aanbeveling zou een raamovereenkomst met leegstandsbeheerders worden opgesteld. Bij de behandeling van het plan van aanpak in de commissie Fysieke Infrastructuur en Buitenruimte van 13 oktober 2010 gaf de wethouder aan de definitieve raamovereenkomst met leegstandsbeheerders voor het einde van 2010 aan de commissie te sturen. Dit is tot op heden niet gebeurd.

Daarnaast heeft de commissie de wethouder gevraagd de commissie te informeren over het toekomstige beleid met betrekking tot kluswoningen in Rotterdam. Als reactie hierop heeft het college op 17 januari 2011 een brief aan de commissie gestuurd over het beleid ten aanzien van kluswoningen.

3-9 uitgeteld

Op 9 maart 2010 besloot de Commissie tot Onderzoek van de Geloofsbrieven tot een hertelling van de stemmen uitgebracht in de gemeenteraadsverkiezingen van 3 maart 2010. De commissie heeft de Rekenkamer Rotterdam op 10 maart gevraagd als toezichthouder bij de hertellingen te opereren. De rekenkamer heeft ingestemd met dit verzoek. Zij heeft dit zo ingevuld dat zij door middel van waarnemingen ter plaatse en steekproeven controle kon uitoefenen op het verloop van de hertelling en de uitkomsten ervan. Om haar onafhankelijkheid te kunnen bewaren zijn afspraken gemaakt die voorkwamen dat de rekenkamer zou interveniëren in het proces en de rekenkamer onderdeel zou worden van dit proces. In de loop van het onderzoek heeft zij de onderzoeksvraag verbreed naar een analyse van opvallende verschillen tussen de uitkomsten op 3 maart en 11 maart. De rekenkamer heeft haar rapport 'uitgeteld,

toezicht hertelling stemmen gemeenteraadsverkiezingen Rotterdam 2010' op 15 maart 2010 aangeboden aan de commissie.

3-9-1 vooral administratieve fouten in uitslagen gemeenteraadsverkiezingen

De rekenkamer heeft het hele proces van de hertelling gecontroleerd, vanaf het moment van het aanleveren van de stembussen bij de stembureaus tot en met de verwerking in het geautomatiseerde verkiezingssysteem. Elke stembus werd gecontroleerd op één of meer van de relevante tellingen op het proces verbaal. De rekenkamer kwam tot de volgende conclusies:

- 1 de organisatie van de dag was goed;
- 2 het proces van hertellen verliep goed;
- 3 de uitkomsten van de hertellingen zijn betrouwbaar;
- 4 op basis van de controle van de hertellingen zijn geen onregelmatigheden geconstateerd;
- 5 verschillen tussen 3 en 11 maart kunnen voor het overgrote deel verklaard worden op grond van administratieve fouten;
- 6 op basis van het gebruikte cijfermateriaal zijn geen aanwijzingen gevonden voor onrechtmatige handelingen.

Het rapport bevat geen aanbevelingen.

3-9-2 reactie B en W

Gelet op zeer feitelijke aard van het onderzoek waarbij de feiten door de rekenkamer zelf werden verzameld alsmede de zeer korte doorlooptijd van het onderzoek (minder dan een week) heeft de rekenkamer afgezien van het gebruikelijke hoor en wederhoor. Van een reactie van B en W aan de rekenkamer op het rapport is daarom geen sprake.

3-9-3 raadsbehandeling

De conclusies van het onderzoek van de rekenkamer zijn door de Commissie tot Onderzoek van de Geloofsbrieven gebruikt in zijn rapportage aan de raad. Het rapport zelf is niet in de raad behandeld.

3-9-4 navolging

De rekenkamer heeft zelf geen aanbevelingen gedaan. De Commissie tot Onderzoek van de Geloofsbrieven wel. Of en zo ja welke maatregelen het college naar aanleiding daarvan heeft genomen, heeft de rekenkamer onderzocht bij het onderzoek naar de Tweede Kamerverkiezingen.

3-10 verloop verkiezingen Tweede Kamer in Rotterdam

Naar aanleiding van het onordelijke verloop van de gemeenteraadsverkiezingen Rotterdam 2010 en de vraag of het college in staat zou zijn om nog voor de verkiezingen van 9 juni 2010 voldoende maatregelen te nemen om deze wel ordelijk te laten lopen, besloot de Rekenkamer Rotterdam een onderzoek uit te voeren naar de voorbereiding en uitvoering van de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 9 juni 2010. Op 7 mei 2010 heeft de rekenkamer de raad geïnformeerd over dit voorgenomen onderzoek.

De rekenkamer heeft haar eigen ervaringen en de aanbevelingen van de Commissie tot Onderzoek van de Geloofsbrieven gebruikt als vertrekpunt voor haar onderzoek. Het onderzoek richtte zich op de voorbereiding van de verkiezingen, op het

verloop van de verkiezingen en op het tellen en invoeren van de stemmen in het geautomatiseerde systeem van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

3-10-1 voldoende maatregelen genomen voor ordelijk verloop verkiezingen

Op 22 juni 2010 heeft de Rekenkamer Rotterdam de raad per brief geïnformeerd over de uitkomsten van het onderzoek. Samengevat kwam zij tot de volgende conclusies. Het college heeft voldoende maatregelen genomen voor een goed verloop van de Tweede Kamer verkiezingen in Rotterdam. Die maatregelen hebben voor het overgrote deel goed gewerkt, waardoor er sprake is van een betrouwbare uitslag in Rotterdam. Daar waar sprake was van incidenten is hier over het algemeen adequaat en tijdig op gereageerd. Deze incidenten hebben geen materiële gevolgen gehad voor het verloop en de uitkomst van de verkiezingen in Rotterdam.

Risico's zullen per soort verkiezing verschillen. De rekenkamer heeft aanbevolen om hiermee in de draaiboeken rekening te houden om een goede balans te krijgen tussen de kosten voor het ordelijk doen verlopen van de verkiezingen en de risico's op een niet voldoende betrouwbare uitkomst van de verkiezingen.

3-10-2 reactie B en W

Ook bij dit onderzoek heeft de rekenkamer geen bestuurlijke reactie op de conclusies gevraagd van het college.

3-10-3 raadsbehandeling

De raad heeft de brief voor kennisgeving aangenomen. De brief heeft niet geleid tot vragen van de raad aan het college om maatregelen.

3-10-4 navolging

Niet van toepassing.

3-11 tijd om te verkopen

3-11-1 gemeente heeft te weinig oog voor adequaat beheer woningen

In januari 2010 publiceerde de Rekenkamer Rotterdam het rapport 'Ruimte in de verhuur. Toewijzing huurwoningen OBR'. Tijdens het onderzoek bleek dat woningen soms tientallen jaren in het bezit van de gemeente zijn. Naar aanleiding hiervan heeft de gemeenteraad, via de griffie, op 24 november 2009 de rekenkamer verzocht om de duur van het woningbezit van het OBR te onderzoeken. De centrale vraag in het verzoek is waarom woningen ondanks de bedoelde tijdelijkheid van het bezit, toch lang in het bezit van de gemeente kunnen blijven.

Uit dat onderzoek blijkt dat de meeste woningen van de gemeente geen doel meer dienen en daarom te lang in bezit zijn. Ook bleek dat bij gemeentelijk woningbezit er sprake is van achterstallig onderhoud en er in gemeentelijke panden hennepplantages zijn aangetroffen. Op basis van de conclusies en het gegeven dat volgens B en W de gemeente geen verhuurbedrijf is, zijn vijf aanbevelingen geformuleerd. Het rapport is 8 september 2010 gepubliceerd.

3-11-2 reactie B en W

Het college gaf in zijn reactie aan veel te herkennen in de bevindingen, conclusies en aanbevelingen. Zij omarmen de aanbevelingen en nemen deze over.

3-11-3 raadsbehandeling

Tijdens de vergadering van de commissie Fysieke Infrastructuur en Buitenruimte van 13 oktober 2010 zegde de wethouder toe de commissie te informeren over de criteria die op verkoop van gemeentelijk onroerend goed worden toegepast. Ook zal er periodiek in bestuursrapportages en jaarverslagen over de voortgang van de verkoop gerapporteerd worden. Als laatste gaf de wethouder aan driemaandelijks controles op illegale praktijken in gemeentelijk vastgoed te houden.

Het rapport werd vervolgens op 16 december 2010 in de raad behandeld. In de raad werd een amendement aangenomen om toegezegde driemaandelijks controles te wijzigingen in jaarlijkse fysieke controles. Dit geldt ook voor het voorstel om alle aanbevelingen over te nemen. Hierbij is de deadline voor het plan van aanpak, waarin de behandeling van de aanbevelingen wordt beschreven, gesteld op 1 maart 2011.

Het rapport werd daarnaast op 29 november 2010 ook aan de raadstafel van de deelgemeente Charlois besproken. Hiervoor waren de directeur van de rekenkamer, de portefeuillemanager bijzonder vastgoed en assetmanager tijdelijk beheer van het OBR uitgenodigd.

3-11-4 navolging

Het plan van aanpak is nog niet aan de raad gepresenteerd, waardoor de rekenkamer de navolging nog niet kan beoordelen.

3-12 hoogte van Unicum

3-12-1 tekortkomingen gemeentelijke diensten en deelgemeente bij bouwproject

De Hoekse deelraad heeft de Rekenkamer Rotterdam gevraagd een onderzoek uit te voeren naar het bouwplan Unicum, omdat zij vraagtekens had bij de besluitvorming rond het bouwplan. Zij vroeg zich af hoe het kon dat een aanvankelijk kleinschalig en toeristisch project uitgroeide tot een grootschalig project met een toren van 22 woonverdiepingen.

De rekenkamer publiceerde op 29 september 2010 het rapport 'hoogte van Unicum. totstandkoming van een bouwplan.' De belangrijkste conclusie uit dit rapport is dat het grote aantal woningen niet nodig was. De directe aanleiding voor het grote aantal was de keuze van de gemeente om niet alleen op gemeenteground, maar ook op particuliere grond te ontwikkelen. Dit bracht veel extra kosten met zich mee die drukten op het bouwproject waardoor er meer woningen gebouwd moesten worden. Daarnaast heeft in 2005 het dagelijks bestuur de deelraad onvolledig en deels onjuist geïnformeerd en was het welstandsadvies slecht gemotiveerd.

De rekenkamer adviseerde om procedures te verbeteren. Helder moet zijn wie wanneer bevoegd is. Omdat financiële en ruimtelijke aspecten sterk met elkaar verweven zijn, is de planontwikkeling erbij gebaat indien de besluitvorming in één hand komt te liggen en niet verdeeld is over stad en deelgemeente. Daarnaast zou de gemeente kritischer moeten omgaan met informatie van private partners.

3-12-2 reactie B en W

Het rapport zou volgens het college het beeld op kunnen roepen dat er niet integer is gehandeld. De rekenkamer kan dit niet volledig uitsluiten. Zij heeft daarom het college in

overweging gegeven om nader onderzoek te doen. Het college heeft naar aanleiding hiervan bureau BING¹ de opdracht gegeven een integriteitsonderzoek uit te voeren.

In reactie op het rekenkamer rapport schrijft het college van B en W dat zij de werkwijze ten aanzien van het welstandsadvies acceptabel vindt. Dit past volgens de rekenkamer niet bij een college dat de kwaliteit van bestuur en de relatie met de burger serieus neemt.

3-12-3 raadsbehandeling

Op 7 oktober 2011 heeft de directeur van de rekenkamer het rapport in een thema-avond van de Hoekse deelraad toegelicht. Verdere behandeling is uitgesteld tot na verschijning van het integriteitsonderzoek. De raadsbehandeling in de gemeenteraad van Rotterdam is eveneens uitgesteld vanwege het integriteitsonderzoek. 17 januari 2011 heeft wethouder Karakus een brief aan de Commissie Fysieke Infrastructuur en Buitenruimte gestuurd waarin hij schrijft dat het bureau BING, dat het integriteitsonderzoek rond Unicum uitvoert, een aantal punten nog nader wil onderzoeken. Het rapport van BING zal daardoor later verschijnen dan was gepland.

3-12-4 navolging

Nog niet van toepassing.

3-13 WATt heb je ervoor over

3-13-1 geluidsoverlast betekent einde voor WATT.

Het faillissement van het grootste poppodium van Rotterdam, WATT, was aanleiding voor de gemeenteraad om de rekenkamer per motie te vragen binnen het geplande onderzoek naar poppodia prioriteit te geven aan een onderzoek naar poppodium WATT. De rekenkamer is naar aanleiding van de motie begonnen met een onderzoek naar de oorzaken van het faillissement, de rol van de gemeente daarbij en de informatievoorziening aan de raad. Het rapport 'WATt heb je ervoor over, inzet gemeente bij een poppodium' is december 2010 naar de raad gestuurd.

De oorzaak van het faillissement bleek te liggen in een complex samenspel van factoren, waarbij de geluidsoverlast die WATT veroorzaakte één van de doorslaggevende factoren was. Verschillende betrokken partijen hebben een rol gespeeld bij het faillissement. Ook de gemeente heeft een rol gespeeld bij het faillissement door de keuzes die ze heeft gemaakt en de verwachtingen die ze heeft gewekt door haar rol bij het podium breed in te vullen.

3-13-2 reactie B en W

Het college heeft aangegeven zich in een groot aantal van de getrokken conclusies te kunnen vinden. Het college herkent zich niet in de conclusie dat het college door de rol die het heeft genomen, verwachtingen heeft gewekt bij andere partijen. Het college heeft aangekondigd dat de aanbevelingen die in het rapport zijn opgenomen worden betrokken bij de nog op te stellen popvisie.

3-13-3 raadsbehandeling

Op 12 januari 2011 en 23 februari 2011 is het rapport behandeld in de commissie Jeugd,

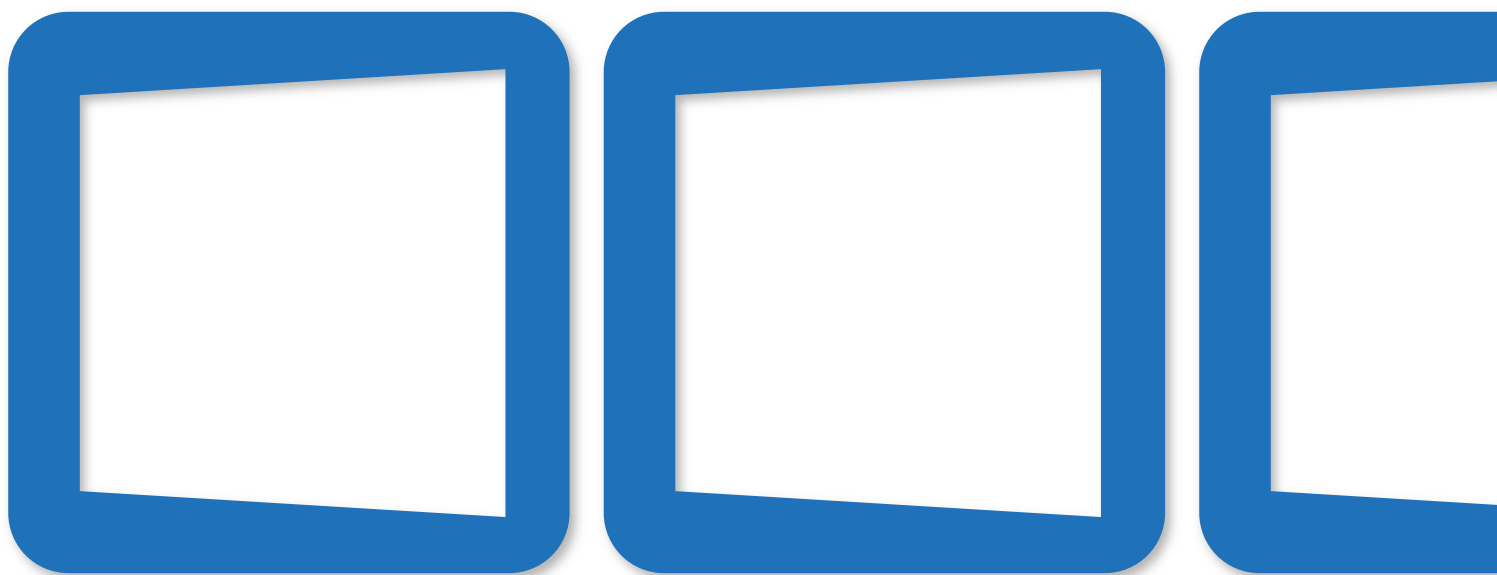
¹ Bureau integriteit Nederlandse gemeenten.

Onderwijs, Cultuur en Samenleving (JOCS). De behandeling van het rapport in de raad vond plaats op 17 maart 2011. Bij de raad lag het voorstel voor om alle conclusies te onderschrijven en de aanbevelingen van de rekenkamer over te nemen. Dit is gebeurd, waarbij de tweede conclusie van de rekenkamer, de conclusie inzake de gewekte verwachtingen, geamendeerd is onderschreven. Naar aanleiding van conclusie 5, de conclusie dat het college de raad de informatie heeft gegeven die nodig was om beslissingen te kunnen nemen over de bijdrage aan WATT, heeft de raad een motie aangenomen. De motie geeft aan dat voldoende voor de raad niet goed genoeg is en verzoekt het college om meer informatie te delen met de raad. Het college heeft in de raadsvergadering aangegeven de aanbevelingen van de rekenkamer te gebruiken bij het opstellen van de nieuwe visie.

3-13-4 navolging

Nog niet van toepassing.

Barendrecht, Lansingerland, Rotterdam

4 monitoring onderzoeken eerdere jaren

4-1 inleiding

Als de raad de conclusies en aanbevelingen van de rekenkamer overneemt, moet het college, binnen een door de raad gestelde termijn, met een plan van aanpak komen ter uitvoering van de door de raad overgenomen aanbevelingen. Als aan deze vereiste is voldaan en het plan ligt er, is een eerste vraag of dit plan in voldoende mate invulling geeft aan de aanbevelingen. Als dat het geval is, is de volgende vraag wanneer de maatregelen worden geïmplementeerd en vervolgens of die maatregelen ook het gewenste effect hebben.

Met ingang van dit jaarverslag zal de rekenkamer de raad informeren over de mate waarin het vorenstaande het geval is. De diepgang waarmee zij de navolging zal monitoren en de wijze waarop zij dit zal rapporteren wordt nog nader uitgewerkt. De onderstaande paragrafen over in 2009 gepubliceerde onderzoeken zijn een eerste proeve van dit navolgingsonderzoek. Datzelfde geldt voor de subparagrafen navolging in het vorige hoofdstuk.

4-2 de bal is rond

4-2-1 algemeen

Op 25 juni 2009 publiceerde de rekenkamer het rapport 'de bal is rond. effecten van verenigingsondersteuning op sportparticipatie'. In dit rapport staan de resultaten van het onderzoek naar de effecten van het instrument verenigingsondersteuning op de sportparticipatie. De rekenkamer formuleerde de volgende aanbevelingen:

- 1 Herformuleer targets over sportparticipatie teneinde te kunnen sturen op verenigingsondersteuning en andere maatregelen. Neem hierbij het volgende in acht:
 - de doelgroepen van de targets moeten aansluiten bij de doelgroep van de ondersteuning;
 - specificeer naar het verband waarin wordt gesport;
 - targets over sportparticipatie in verenigingsverband kunnen alleen op stedelijk niveau óf op het niveau van de vereniging worden geformuleerd;
 - targets over individuele sportparticipatie kunnen wel op deelgemeentelijk niveau worden geformuleerd;
 - houd bij het meetbaar maken van de targets rekening met de bescheiden bijdrage die verenigingsondersteuning aan sportparticipatie kan leveren;
 - zorg voor een bijpassend instrumentarium om het bereiken van de targets te kunnen meten.
- 2 Om de effecten van verenigingsondersteuning op vitaliteit te kunnen beoordelen:
 - formuleer meetbare doelen over de gewenste vitaliteit;
 - doe dit bijvoorbeeld naar aantal verenigingen, de mate van verbetering en de verschillende aspecten van vitaliteit.

- 3 Draag zorg voor een periodieke, systematische en volledige beoordeling van de behoefte aan verschillende vormen van ondersteuning en zorg er voor dat de geboden ondersteuning daar op aansluit.
- 4 Draag er zorg voor dat kleine sportverenigingen actief worden benaderd, opdat ook zij in de gelegenheid zijn eventueel gewenste ondersteuning af te kunnen nemen.
- 5 Draag er zorg voor dat jaarlijks een onderzoek wordt verricht naar de mate waarin specifieke vormen van verenigingsondersteuning bijdragen aan de realisatie van de doelen over vitaliteit en sportparticipatie. Stuur op de uitkomsten van deze onderzoeken, bijvoorbeeld door de inzet van sommige ondersteuningsvormen te (laten) vergroten of verkleinen.

4-2-2 reactie B en W

In haar reactie reageert het college eerst in het algemeen op het rapport en vervolgens per aanbeveling. Relevant is dat het college in haar algemene reactie de relatie tussen verenigingsondersteuning en sportparticipatie relateert: 'verenigingsondersteuning maakt dus deel uit van een breder beleid en is niet primair en uitsluitend gericht op sportparticipatie'.

De reactie van het college van B en W op de verschillende aanbevelingen:

- 1 De targets voor sportparticipatie zullen niet in deze collegeperiode veranderd worden maar de aanbeveling wordt voor de toekomst meegenomen.
- 2 Het college is van mening dat er wel meetbare doelen voor vitaliteit zijn omdat er een vitaliteitsmonitor wordt gedaan door de stichting Sportsupport.
- 3 Het is ondoenlijk om een volledig overzicht van verenigingsondersteuning te krijgen.
- 4 Deze aanbeveling neemt het college over.
- 5 Het is onduidelijk wat het college met deze aanbeveling doet, zij verwijst alleen naar de toenemende mate waarin Sportsupport onderzoek doet naar verenigingsondersteuning.

4-2-3 raadsbehandeling

Na discussie in zowel de raadscommissie FIBS (Fysieke Infrastructuur, Buitenruimte en Sport) als de raad, besluit de raad dat aanbevelingen 1 t/m 3 niet worden overgenomen en aanbevelingen 4 en 5 wel. De commissie adviseerde om alle aanbevelingen over te nemen. Er is in de raad echter een amendement ingediend voor het overnemen van alleen aanbevelingen 4 en 5. Het amendement is aangenomen, drie raadsfracties hebben tegengestemd.

De redenen voor het niet overnemen van aanbevelingen 1 t/m 3 zijn dat de commissie van mening is dat deze aanbevelingen reeds geïmplementeerd worden en daarmee overbodig zijn. Met betrekking tot aanbeveling 1 is aangegeven dat het niet goed is om het collegedoel tijdens de collegeperiode te herformuleren.

4-2-4 monitoring

Op 15 december 2009 is het 'plan van aanpak' van het college aan de raad gestuurd. In de

brief 'maatregelen rekenkamer rapport *de bal is rond*' staat beschreven hoe het college de door de raad overgenomen aanbevelingen 4 en 5 gaat uitvoeren. Uit de brief blijkt dat de stichting Sportsupport gevraagd is de aanbevelingen mee te nemen in 'haar reguliere werkzaamheden voor 2010 en verder. Via het instrument van subsidieverlening zal het college sturen op deze activiteiten.'

Bedrijfsplan 2010 Sportsupport

Aanbeveling 4 en 5 (overgenomen) en aanbeveling 3 (niet overgenomen)

Bij het 'plan van aanpak' is het bedrijfsplan 2010 van Sportsupport gevoegd waarin al invulling is gegeven aan afspraken omtrent de uitvoering van aanbeveling 4 en 5. Zo is voor 'het bereiken van kleine verenigingen' een aparte doelstelling in het plan opgenomen.² Wat betreft aanbeveling 5 'doen van onderzoek naar bijdrage verenigingsondersteuning aan sportparticipatie en vitaliteit' heeft Sportsupport in haar Bedrijfsplan verschillende activiteiten opgenomen.³ De rekenkamer constateert dat er met deze activiteiten ook is gehandeld naar de geest van aanbeveling 3 'beoordeling behoefte aan vormen van verenigingsondersteuning'.

Aanbeveling 1 (niet overgenomen)

Uit het bedrijfsplan 2010 van Sportsupport blijkt ook dat zij de definitie van sportparticipatie op basis van de aanbeveling van de rekenkamer aanpassen. Dit omdat er rekening is gehouden met de aansluiting van doelgroepen van de targets en ondersteuning.⁴

Aanbeveling 2 (niet overgenomen)

Sportsupport heeft ook gevolg gegeven aan de aanbeveling om meetbare doelen over de gewenste vitaliteit te formuleren in het bedrijfsplan 2010. Er zijn in het bedrijfsplan twee SMRT geformuleerde doelstellingen met betrekking tot vitaliteit van sportverenigingen opgenomen.⁵

Ten tijde van het opstellen van dit jaarverslag is het jaarverslag 2010 van stichting Sportsupport nog niet beschikbaar. In hoeverre de voornemens uit het bedrijfsplan eventueel zijn aangepast en gerealiseerd, is daarom nog niet duidelijk.

Collegewerkprogramma 2010-2014

Zoals het college aangaf in haar plan van aanpak zou aanbeveling 1 voor de toekomst worden meegenomen. Uit het nieuwe CWP blijkt inderdaad dat het college op basis van

² De doelstelling luidt: Het middels accountmanagement actief benaderen van 20 kleine sportverenigingen, opdat zij in een persoonlijk contact op de hoogte gesteld worden van en in de gelegenheid gesteld worden tot de ondersteuningsmogelijkheden van Rotterdam Sportsupport.'

³ Het gaat om de volgende activiteiten: 'Het in kaart brengen van de resultaten van de verenigingsondersteuning en overige activiteiten door Rotterdam Sportsupport en vervolgens aantoonbaar maken in welke mate deze resultaten bijdragen aan de vitaliteit van de Rotterdamse sportverenigingen en aan de pijlers maatschappelijke thema's en sportparticipatie' en 'een start maken met het indelen van de verenigingen in verschillende segmenten en het heroverwegen en overzichtelijk houden van de producten- en dienstenetage van Rotterdam Sportsupport, opdat er uiteindelijk voor ieder segment een passen aanbod is'.

⁴ De definitie is volgens Rotterdam Sportsupport: "het aantal personen in de leeftijd van 4 t/m 75 jaar dat minimaal 12 keer per jaar sport gedeeld door het aantal personen." Sportsupport meldt verder een verschil tussen de door hen gehanteerde leeftijdsongrenzen van 4 jaar en die volgens het Rotterdams college en het COS van 13 jaar.

⁵ Het gaat om de volgende twee doelstellingen: 'Het ten opzichte van 2009 stabiel houden van de vitaliteit van de Rotterdamse sportverenigingen en het laten stijgen van de vitaliteit van 75% van de sportverenigingen waar intensief is ondersteund' en 'Het realiseren van tevreden sportverenigingen zodanig dat de respondenten van het Vitaliteitsonderzoek aan Rotterdam Sportsupport gemiddeld het cijfer 7 of hoger geven.'

deze aanbeveling heeft gehandeld. De nieuwe collegetarget is: 'Het verhogen van de sportparticipatie onder Rotterdammers vanaf 6 jaar tot 64% aan het einde van deze collegeperiode.' Bij formulering van de nieuwe target is rekening gehouden met de doelgroep in de vorm van leeftijdscategorieën. De meting voor deze doelstelling is aangepast, omdat – zoals de rekenkamer ook concludeerde in haar onderzoek – de gegevens die op basis van de Vrijetijdsomnibus (VTO) worden verzameld niet de gehele target dekken. De VTO meet namelijk onder Rotterdammers vanaf 13 jaar. Om dit te ondervangen worden er vragen toegevoegd aan de VTO zodat ook gegevens worden verzameld over kinderen in de leeftijd van 6 tot en met 12 jaar.

Uitvoeringsprogramma Sport (concept)

Op 16 november 2010 heeft het college het concept uitvoeringsprogramma Sport aangeboden aan de gemeenteraad. Dit is een uitwerking van de Sportnota Rotterdam 2016. In het uitvoeringsprogramma worden per thema, de zogenaamde 'renbanen', meetbare doelen en prestaties geformuleerd. Bij deze formulering is rekening gehouden met de verschillende punten uit aanbeveling 1 van de rekenkamer. Er wordt bijvoorbeeld steeds meer gespecificeerd bijvoorbeeld naar doelgroep en verband waarin wordt gesport. Zo wordt specifiek beleid ingezet voor de doelgroep 0-6 jarigen, het verband waarin wordt gesport is 'Lekker Fit scholen'. Daarnaast worden nu ook targets voor specifieke doelgroepen als 'ouderen' en 'gehandicapten' benoemd, mede omdat de sportparticipatie onder deze groepen laag is.

4-3 deelnemen en wegblijven

4-3-1 algemeen

Op 8 april 2009 publiceerde de rekenkamer het rapport 'deelnemen en wegblijven. aandeelhouderschap Havenbedrijf N.V. en Muldidiensten B.V.'. In dit rapport staan de resultaten van het onderzoek naar het aandeelhouderschap van de gemeente Rotterdam in het Havenbedrijf Rotterdam N.V. en Multidiensten B.V. . De rekenkamer formuleerde de volgende aanbevelingen:

Aan de raad:

- 7 Doe een uitspraak hoe B en W de raad voorafgaand aan de aandeelhoudersvergadering van het havenbedrijf moeten informeren over hun standpuntbepaling inzake het havenbedrijf. Betrek hierbij de volgende zaken:
 - aandeelhouders kunnen het tijdstip van de aandeelhoudersvergadering bepalen;
 - het nog niet-openbare jaarverslag kan in een besloten zitting van de commissie worden besproken.
- 8 Expliciteer welke criteria voor het bezoldigingsbeleid in het geval van het havenbedrijf leidend zijn. Betrek hierbij het bezoldigingsbeleid dat is vastgesteld door de aandeelhoudersvergadering en waar de raad in 2004 mee heeft ingestemd en de 'Opstellen-norm' die in 2007 is vastgesteld voor bestuurders van ondernemingen waarin de gemeente deelneemt.

Aan het college:

- 9 Expliciteer welke maatschappelijke effecten met het aandeelhouderschap in het havenbedrijf worden nagestreefd. Vertaal deze effecten in kritische succesfactoren en richt het aandeelhouderschap op deze inhoudelijke factoren in.

- 10 Bepaal op welke wijze de elementen van het aandeelhouderschap bij het havenbedrijf die goed gaan kunnen worden toegepast bij andere deelnemingen en pas deze daadwerkelijk toe.
- 11 Zorg voor functiescheiding tussen de directie van Roteb en Multidiensten, op zodanige wijze dat elke schijn van belangenverstrengeling wordt voorkomen.
- 12 Formuleer nog dit jaar beleidsinhoudelijke en financiële kritische succesfactoren voor Multidiensten en de dochterondernemingen. Denk hierbij aan:
 - Eén of meerdere kritische succesfactoren aan de hand waarvan beoordeeld kan worden of de gekozen constructie rond Multidiensten nog de meest geëigende is voor het bereiken van het doel.
 - Het specificeren van de kritische succesfactoren die vermeld staan in het beleidskader.
 - Inhoudelijke kritische succesfactoren voor de dochterondernemingen (zoals het aantal te plaatsen mensen per jaar en het percentage uitstroom uit diverse regelingen).
- 13 Draag binnen de Bestuursdienst zorg voor een monitorsysteem voor de tijdige aanlevering van jaarstukken door verbonden partijen en een bijbehorende procedure die in werking kan worden gezet wanneer jaarstukken niet tijdig worden aangeleverd en bij de Kamer van Koophandel worden gedeponereerd.
- 14 Benoem voor elke verbonden partij, waarin de gemeente Rotterdam deelneemt, een casemanager bij de Bestuursdienst en maak afspraken over een periodieke terugkoppeling over elke verbonden partij in de staf deelnemingen.
- 15 Pas het format uit de productrekening dat per verbonden partij moet worden gevuld aan. Zorg hierbij dat:
 - het format overeenstemt met de eisen in het beleidskader;
 - het duidelijk is wat de inhoudelijke eisen zijn voor het invullen van het format per onderdeel (denk hierbij bijvoorbeeld aan een uitleg van wat met 'activiteiten' wordt bedoeld);
 - er een toelichting wordt gegeven als bepaalde informatie om welke reden dan ook niet gegeven wordt.

4-3-2 reactie B en W

Het college van B en W heeft in haar reactie op het rapport in eerste instantie gereageerd per hoofdconclusie, maar er is geen reactie per aanbeveling opgesteld. Wel heeft B en W aangegeven dat de aanbevelingen 'een groot aantal nuttige aanwijzingen bevatten voor de verdere verbetering van het beheer van de gemeentelijke deelnemingen' en dat ze de aanbevelingen 'graag ter harte willen nemen'. Voor de aanbevelingen 4,7,8 en 9 hebben B en W geen duidelijke reactie te geven. De reactie op de overige aanbevelingen is wel te herleiden uit de reactie van B en W op het rapport. In de vergadering van de commissie Economie, Sociale Zaken, Haven, Milieu en Vervoer van 28 mei 2009 is naar aanleiding van de bespreking van het rapport gevraagd om een aanvullende schriftelijke college-reactie op alle door de rekenkamer aan het college gedane aanbevelingen. Het college heeft hierop per brief van 19 juni 2009 een schriftelijke reactie gegeven op alle aanbevelingen. Hierin is ook al deels een plan van aanpak opgenomen.

4-3-3 raadsbehandeling

Het rapport is op 28 mei 2009 besproken in de commissie Economie, Sociale Zaken,

Haven, Milieu en Vervoer (ESHMV). Op 2 juli 2009 is het rapport besproken in de commissie Bestuur, Veiligheid en Middelen. De commissieleden spraken hun waardering uit voor het rapport. De meerderheid van de commissie stemde in met de aanbevelingen van de rekenkamer.

Op 9 juli is het rapport in de raad behandeld. Hierbij heeft de raad een motie aangenomen inzake het beloningsbeleid 'De Opstelten-norm nu! en niet straks', waar de rekenkamer ook een aanbeveling over heeft gedaan. De raad heeft alle aanbevelingen van de rekenkamer overgenomen. Op 29 oktober 2009 hebben B en W een brief aan de raad gezonden met daarin een plan van aanpak ten aanzien van de aanbevelingen van de rekenkamer. Met het raadsbesluit zijn aanbeveling 2 t/m 9 aangenomen. De raad heeft een motie aangenomen over het beloningsbeleid bij het havenbedrijf genaamd 'De Opstelten-norm! nu en niet straks' waarin de raad het college verzoekt per direct de Opstelten-norm te hanteren als uitgangspunt voor het bezoldigingsbeleid van de topbestuurders van het Havenbedrijf Rotterdam N.V.. Over aanbeveling 1 hebben de leden van de commissie ESHMV zich uitgesproken in de commissievergadering.

4-3-4 monitoring

In een brief van 19 juni 2009 is het college ingegaan op de aanpak naar aanleiding van een aantal aanbevelingen van het rapport. Op 27 oktober 2009 heeft het college aan de raad een plan van aanpak gestuurd voor alle aanbevelingen. Hieronder zal per aanbeveling kort worden aangegeven wat de plannen met betrekking tot die aanbeveling waren.

Aanbeveling 2 (overgenomen)

Het college heeft laten weten voornemens te zijn het beloningsbeleid voor de raad van bestuur van het havenbedrijf te herijken.

Aanbeveling 3 (overgenomen)

Het college heeft aangegeven naar vermogen tegemoet te komen aan de wens van de raad om gewenste maatschappelijke effecten te betrekken bij de beoordeling van de prestaties van het havenbedrijf.

Aanbeveling 4 (overgenomen)

Het college heeft aangegeven dat de aanbeveling wordt betrokken in de evaluatie van de afzonderlijke deelnemingen en dat daarbij wordt gekeken welke elementen van de belangenbehartiging bij het havenbedrijf kunnen worden toegepast bij andere deelnemingen.

Aanbeveling 5 (overgenomen)

Het college heeft aangegeven dat functiescheiding tussen de directie van Roteb en Multidiensten nog in 2009 is geëffectueerd.

Aanbeveling 6 (overgenomen)

In het plan van aanpak staat dat met Roteb is afgesproken dat er inhoudelijke kritische succesfactoren zullen worden geformuleerd voor Multidiensten.

Aanbeveling 7 (overgenomen)

Om het risico van niet tijdig deponeren te ondervangen heeft het college aan de raad toegezegd dat verantwoordingsinformatie per deelneming eerder beschikbaar wordt gesteld.

Aanbeveling 8 (overgenomen)

Het college heeft aangegeven de door de rekenkamer geconstateerde tekortkomingen op te willen lossen door bij de Bestuursdienst een casemanager te benoemen die specifiek verantwoordelijk is voor de informatievoorziening voor het deelnemingenregister en de verantwoordingsstukken. Daarnaast is de terugkoppeling over elke verbonden partij een onderdeel gemaakt van de vaste agenda van de staf deelnemingen.

Aanbeveling 9 (overgenomen)

Het college heeft aangegeven dat het format voor de productenrekening is aangepast, waarbij de concrete handreikingen die door de rekenkamer zijn gegeven een richtsnoer zijn geweest. Ook zou de instructie voor het invullen van het format worden aangepast.

Bij de bespreking van het plan van aanpak voor de evaluatie van deelnemingen in de commissie Bestuur, Veiligheid en Middelen (BVM) van 24 september 2009 hebben meerdere commissieleden aangegeven dat het plan van aanpak voor de evaluatie niet tegemoet kwam aan de aanbevelingen van de rekenkamer. De wethouder heeft hierop benadrukt dat de aanbevelingen van de rekenkamer wel degelijk zouden worden betrokken in de evaluatie. Op 15 september 2010 is er een evaluatie van de deelnemingen aan de raad gestuurd, waarbij het college heeft aangegeven hierin de aanbevelingen van de rekenkamer heeft betrokken.

5 organisatie

5-1 implementatie visie

De visie van de nieuwe directeur, Paul Hofstra, heeft voor nieuwe dynamiek in de organisatie gezorgd. De rekenkamer heeft andere typen onderzoek uitgevoerd (feiten-reconstructies bouwproject Unicum en faillissement WATT), de grenzen verlegd naar controle tijdens de uitvoering (hertelling gemeenteraadsverkiezingen en verloop Tweede Kamerverkiezingen) en naar ondersteuning van de raad met ad hoc adviezen (brieven over resultaatgericht bestuur en procedureregeling grote projecten). Rapporten sluiten ook meer aan op de actuele politieke agenda (huurwoningen OBR, stadsmariniers).

De rekenkamer heeft de banden met de Erasmus universiteit aangehaald om te komen tot verdergaande vormen van samenwerking op het gebied van onderwijs en onderzoek en heeft stappen gezet om dat ook met andere universiteiten tot dergelijke vormen van samenwerking te komen (VU, Nijenrode).

Het reguliere, periodieke overleg tussen de besturen van de rekenkamers van de vier grote steden (Amsterdam, Den Haag, Utrecht en Rotterdam) en de Randstedelijke Rekenkamer heeft geleid tot het eerste gezamenlijke onderzoek; het onderzoek luchtkwaliteit.

Het zich profileren als rekenkamer ook specifiek voor de deelgemeenten heeft inmiddels geleid tot twee onderzoeken op verzoek van de deelraad van Hoek van Holland en een verzoek van de deelraad van Prins Alexander om te adviseren over format en criteria in het kader van de heroverwegingsoperatie. Ook andere deelgemeenten hebben belangstelling getoond voor onderzoek door de rekenkamer.

Vorig jaar meldde de rekenkamer in haar jaarverslag dat met de Algemene Rekenkamer en het Ministerie van Binnenlandse Zaken oriënterende gesprekken zijn gevoerd over een mogelijke rol van de Rekenkamer Rotterdam bij de nieuwe gemeenten in het Caribisch gebied: Bonaire, St. Eustatius en Saba. Naar aanleiding daarvan heeft de rekenkamer een presentatie verzorgd voor een delegatie van besturen en statenleden van die eilanden (georganiseerd door VNG-internationaal). Dit bezoek en de contacten met VNG-internationaal hebben geleid tot het verzoek aan de Rekenkamer Rotterdam om een concreet stappenplan te schrijven waarlangs een volwaardige rekenkamer BES moet kunnen worden gerealiseerd. Dit stappenplan moet ook de mogelijke vormen van samenwerking met de Rekenkamer Rotterdam beschrijven.

Ook de andere eilanden hebben belangstelling getoond voor mogelijkheden tot samenwerking en kennisdeling en zijn met een delegatie op bezoek geweest bij de rekenkamer

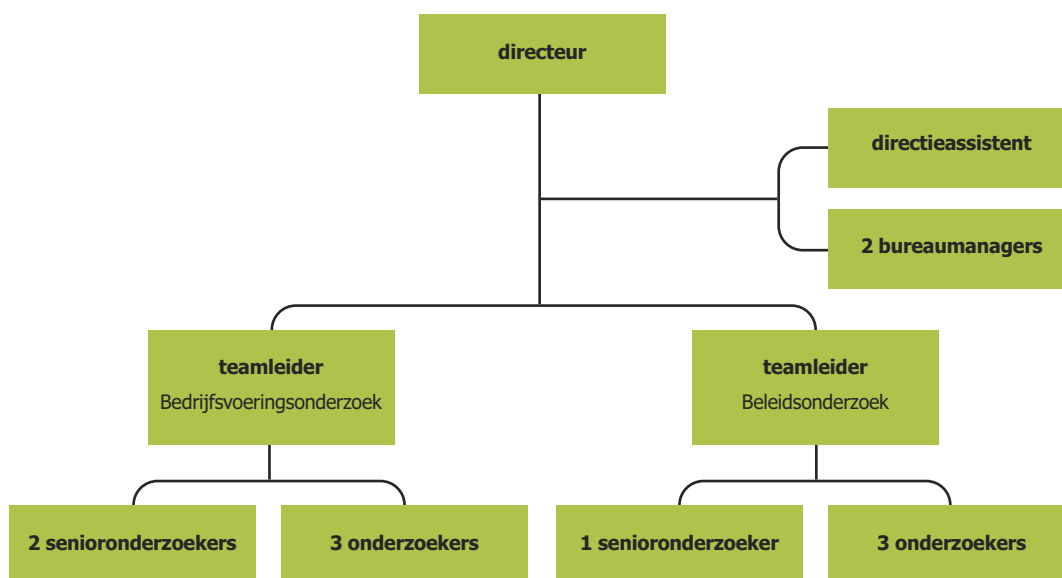
In 2010 zijn met verschillende vertegenwoordigers van de Stadsregio Rotterdam gesprekken gevoerd over de mogelijkheden om onderzoeken uit te voeren ten behoeve van de stadsregio.

5-2 medewerkers

Het bureau van de rekenkamer heeft totaal 15 medewerkers. Het organogram van de rekenkamer ziet er als volgt uit.

figuur 5-1

5-3 P&O-beleid

5-3-1 functionerings- en beoordelingsgesprekken

Met elf medewerkers zijn functioneringsgesprekken gehouden. Met 13 medewerkers is een beoordelingsgesprek gevoerd. Niet met alle medewerkers is een functionerings- dan wel beoordelingsgesprek gevoerd, vanwege langdurige ziekte of een nog te kort dienstverband.

5-3-2 werving en selectie

De in- en uitstroom was in 2010 gering. Een junior onderzoeker verliet de organisatie halverwege 2010 en vond emplooi elders in de gemeente. In oktober 2010 trad een onderzoeker in dienst, afkomstig van ASR.

5-3-3 opleidingen

In het verslagjaar is circa 0,9% van het personeelsbudget besteed aan opleidingen en cursussen. Er is sprake geweest van een onderuitputting van het desbetreffende budget. Inmiddels zijn met diverse medewerkers afspraken gemaakt over te volgen opleidingen en cursussen.

5-3-4 invoering competentie management

De rekenkamer voerde tot voor kort geen competentie management. Eind 2010 is dit ingevoerd. De bij de rekenkamer en de functies behorende competenties zijn geïnventariseerd tijdens verschillende interne bijeenkomsten, onder begeleiding van

een P&O-adviseur van de Servicedienst. De voor de rekenkamer als geheel vastgestelde competenties zijn omgevingsbewustzijn en integriteit. Voor onderzoekers en teamleiders zijn competenties als oordeelsvorming en conceptueel vermogen vereist. Van de ondersteuning worden bijvoorbeeld accuratesse en zelfstandigheid verlangd. Op basis van de competenties is met het hele bureau een gedragsvoorbeeldenboek opgesteld, dat een hulpmiddel is in de jaarlijkse gesprekscyclus.

De gesprekscyclus is vervolgens aangepast. Met ingang van 2011 worden er ook plannings-gesprekken gevoerd en worden alle typen gesprekken op een vast moment in het jaar gehouden. De rekenkamer hanteert in het vervolg ook andere gespreksformulieren die meer ruimte bieden voor gesprekken over competenties en het mogelijk maken tot meer eenduidige en tussen medewerkers vergelijkbare beoordelingen te komen.

5-3-5 ziekteverzuim

Voor de Rekenkamer Rotterdam was het doel in 2010 een ziekteverzuimpercentage van 3,8%. In 2010 was het ziekteverzuim aanzienlijk hoger dan deze norm, namelijk 12%. Uit tabel 5-1 blijkt dat dit voor het grootste deel werd veroorzaakt door langdurig ziekteverzuim. Het kortdurend en middellang verzuim is nog geen procent. In 2010 waren drie medewerkers langdurig ziek, waarvan één het gehele jaar en twee anderen een half jaar. Gelet op de relatief geringe formatie van de rekenkamer, hebben dergelijke ziektegevallen – die overigens niet werkgerelateerd waren – een zeer groot effect op het totale ziekteverzuim. De drie medewerkers zijn inmiddels weer volledig aan het werk.

tabel 5-1: kengetallen ziekteverzuim

kengetallen ziekteverzuim	verslag 2001 (nulmeting)	verslag 2006	verslag 2007	verslag 2008	verslag 2009	verslag 2010
ziekteverzuimpercentage	4,60 %	6,14 %	9,30 %	2,10 %	6,65 %	12,13%
kort verzuim (1 t/m 7 dagen)	0,10 %	0,85 %	0,50 %	1,50 %	1,45 %	0,89%
middellang verzuim (8 t/m 42 dagen)	0,80 %	1,11 %	0,70 %	0,60 %	1,42 %	0,32%
lang verzuim (vanaf 43 dagen)	3,70 %	4,16 %	8,10 %	0,00 %	3,78 %	10,92%

5-3-6 formatie en arbeidskosten

In 2010 is ten opzichte van 2009 de gemiddelde loonsom toegenomen van € 67.000 naar € 72.000 (tabel 4-3). Dit is een gevolg van het feit dat de een aantal medewerkers hoger in hun schaal zitten dan waarmee bij de begroting wordt gerekend. In de tweede helft van 2010 is voor het eerst sinds het verslagjaar 2006 sprake van een volledige bezetting.

tabel 5-2: formatie, bezetting en loonkosten

	verslag 2006	verslag 2007	verslag 2008	verslag 2009	plan 2010	verslag 2010
formatie	13,2	13,2	13,2	14,2	14,2	14,2
medewerkers per 31/12	12	14	14	15	15	15
bezetting in gem. fte	11,6	10,9	12,7	11,9	14,2	13,9
loonkosten	€ 713.415	€ 655.730	€ 892.102	€ 792.339	€ 973.000	€ 1.002.045
gemiddelde loonsom	€ 61.501	€ 60.159	€ 70.244	€ 66.583	€ 68.521	€ 72.089

In 2010 is voor € 88.000 aan uitzendkrachten besteed (tabel 4-4). Voor dit bedrag zijn krachten ingehuurd om onderbemensing door ziektes te voorkomen. Zo is in de zomer van 2010 een uitzendkracht ingehuurd om het team ondersteuning te versterken. Ten behoeve van het onderzoek ICT-projecten zijn onderzoekers van Eerzamen Consulting en Inobit ingehuurd (totaal € 77.000). Ten slotte heeft de rekenkamer voor het opschonen en selecteren van haar oudere archieven gebruik gemaakt van de diensten van VHIC (€ 6.000).

tabel 5-3: personeel derden

extra personeel	verslag 2006	verslag 2007	verslag 2008	verslag 2009	plan 2010	verslag 2010
inhuur	146.310	360.402	260.794	152.000	91.000	88.000

5-4 bedrijfsvoering

5-4-1 productie

Als prestatie-indicator is gekozen voor het aantal op onderzoek gebaseerde publicaties.

tabel 5-4: publicaties 2008-2010

prestatie-indicator	rekenkamer	realisatie 2008	realisatie 2009	planning 2010	realisatie 2010
onderzoeksrapporten	Barendrecht	1	0	1	2
	Lansingerland	1	1	1	1
	Rotterdam – gemeente	3	4	5	6
	Rotterdam – deelgemeente	12*	0	1	1

* deelrapporten

Onderzoeksrapporten zijn het belangrijkste product van de rekenkamer. Het aantal rapporten dat de rekenkamer publiceert is afhankelijk van de beschikbare onderzoekscapaciteit, de complexiteit van de onderzoeken en de doorlooptijd. Het aantal publicaties fluctueert daardoor van jaar tot jaar.

Naast rapporten schrijft de rekenkamer ook brieven naar aanleiding van onderzoeken. In 2010 schreef de Rekenkamer Rotterdam drie brieven aan de raad over onderzoeken met een beperkte complexiteit, zeer korte doorlooptijd en weinig onderzoekscapaciteit. Dit betrof onderzoeken op verzoek van de raad naar de hertelling van de gemeenteraadsverkiezingen, het verloop van de Tweede Kamerverkiezingen en het Collegewerkprogramma 2010-2014.

Verder heeft de Rekenkamer Rotterdam brieven gestuurd aan de raad met haar visie op actuele thema's: resultaat gericht bestuur, accountantscontrole versus operational audit en de monitoring van grote projecten. Ook met dergelijke brieven wil de rekenkamer een bijdrage leveren aan de verbetering van het openbaar bestuur.

5-4-2 kosten van de onderzoeken

tabel 5-5: begrote en gerealiseerde kosten onderzoeken Rekenkamer Rotterdam

onderzoek	dagen	dagen	gemiddeld tarief*	kosten
	<i>gepland</i>	<i>gerealiseerd</i>	<i>per dag</i>	<i>in euro's</i>
geen zorg minder	300	308	920	283.360
resultaten geteld	120	131	920	120.520
handhaven van stadsmariniers	180	145	920	133.400
ruimte in de verhuur	60	49	920	45.080
uitgeteld	0	75	920	69.000
tijd om te verkopen	125	102	920	93.840
hoogte van Unicum	60	118	920	108.560
WATt heb je ervoor over	100	163	920	149.960

* tarieven inclusief alle overhead, exclusief de directeur.

Onderdeel van het proces waarbij het onderzoeksprogramma voor het komende jaar wordt vastgesteld door de rekenkamer, is het begroten van het aantal dagen dat de onderzoeken mogen kosten. Dat aantal wordt in hoge mate bepaald door de probleemstelling en bijbehorende onderzoeksvragen, de daarvan afgeleide scope en diepgang van het onderzoek en de complexiteit van het onderwerp. Daarnaast zijn ook de hoge kwaliteitseisen die gesteld worden aan rekenkameronderzoek een belangrijke factor.

Zoals in het voorgaande jaarverslag al werd vermeld, werkt de rekenkamer met een wijze van sturing en beheersing van onderzoeken die zou moeten waarborgen dat onderzoeken binnen het geplande aantal dagen worden afgerond. Deze methode heeft zich inmiddels in de praktijk bewezen. Daarmee is niet gezegd dat alle onderzoeken binnen de tijd blijven, zoals blijkt bij met name de onderzoeken naar het bouwplan Unicum en naar het faillissement van WATT.

In essentie was bij beide onderzoeken de vraag: 'hoe kon dit gebeuren?'. Daarbij was over het antwoord op deze vraag al sprake van meningsvorming in/via de media. Bij het onderzoek Unicum speelde op de achtergrond de vraag of er wel integer is gehandeld en het onderzoek bij WATT kreeg gaandeweg een juridische lading mee, omdat de uitkomsten gebruikt zouden kunnen worden door de curator die het faillissement van WATT afwikkelt. De ambtelijke, bestuurlijke en politieke belangen waren groot bij deze onderzoeken. Dit alles noopte tot een intensievere inzet van onderzoekscapaciteit, omdat meer diepgaand onderzoek moest worden uitgevoerd, veel interviews moesten worden gehouden en extra kwaliteitscontroles moesten worden uitgevoerd.

5-4-3 archief

Naar aanleiding van een bezoek van de archiefinspectie zijn sinds 2008 diverse activiteiten in het informatie- en archiefbeheer ondernomen, zoals het opstellen van een Documentair Structuurplan en een Selectielijst. In 2010 zijn diverse archieven geschoond. De rest volgt in 2011, waarna delen van het rekenkamerarchief vervroegd naar het Gemeentearchief zullen worden overgebracht. In oktober 2010 heeft de archiefinspectie een follow-up-onderzoek gedaan en sprak haar genoegen uit over de ondernomen acties.

6 jaarrekening Rekenkamer Rotterdam

6-1 resultatenrekening

tabel 6-1: resultatenrekening 2009

	rekening 2009	begroting 2010	herziene begroting 2010	rekening 2010	begroting 2011
loonbetalingen en sociale premies	798.651	973.000	961.000	1.013.063	1.059.000
personeel van derden	152.487	91.000	91.000	88.285	45.000
huisvestingskosten	135.964	143.000	143.000	125.776	130.000
goederen en diensten	212.847	200.000	183.000	168.092	142.000
automatiseringskosten	73.717	54.000	54.000	53.920	54.000
kapitaallasten	65.910	64.000	64.000	63.910	62.000
totaal uitgaven	1.439.576	1.525.000	1.496.000	1.513.046	1.492.000
bijdrage gemeente Rotterdam	1.333.000	1.374.000	1.345.000	1.345.000	1.341.000
bijdrage gemeente Barendrecht	58.809	75.000	75.000	72.255	60.000
bijdrage gemeente Lansingerland	91.211	75.000	76.000	67.867	81.000
overige inkomsten	321	0	0	62.906	10.000
totaal inkomsten	1.483.341	1.525.000	1.496.000	1.548.028	1.492.000
saldo	43.765	0	0	34.982	0
toevoeging/onttrekking reserves	-76.000	0	0	0	
resultaat	-32.235	0	0	34.982	0

6-2 toelichting op de resultatenrekening

6-2-1 algemeen

Met ingang van 2006 zijn de onderdelen Raad/Commissies, Griffie, Gemeentelijke Ombudsman en Rekenkamer Rotterdam afgesplitst van de kostenplaats Bestuur. Gezamenlijk vormen zij sindsdien de kostenplaats Raad.

De jaarrekening van de Rekenkamer Rotterdam is eerder gepubliceerd als onderdeel van de kostenplaats Raad.

6-2-2 begroting 2010

In 2010 is de oorspronkelijke begroting 2010 herzien. Deze herziening betreft de verwerking van de motie Moti ten bedrage van € 29.000. Daarnaast heeft er een budget neutrale wijziging plaatsgevonden van € 17.000 van de post Goederen en diensten naar de post Loonbetalingen en sociale premies.

6-2-3 resultaat

Het resultaat 2010 bedraagt € 35.000 positief. Daar de egalisatiereserve van de rekenkamer tot haar maximum is gevuld zal dit positieve resultaat teruggaan naar de algemene middelen van de gemeente Rotterdam.

6-2-4 uitgaven

loonbetalingen en sociale premies

De personeelskosten zijn hoger dan begroot. Een en ander is het gevolg van het beleid van de rekenkamer om minder extern in te huren en meer te doen met de vaste bezetting. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat de feitelijke bezetting iets hoger is dan de formatie. Met ingang van 2011 zal de formatie in overeenstemming worden gebracht met de feitelijke bezetting. De meerkosten komen ten laste van het budget voor externe inhuur.

personeel van derden

In 2010 heeft de rekenkamer zich conform de begroting bij het onderzoek ICT en bij het op orde brengen van het archief laten ondersteunen door externe deskundigen. De bekostiging hiervan is deels gerealiseerd uit de extra opbrengsten.

huisvestingskosten

De huisvestingskosten bestaan uit de huur, de servicekosten, de energiekosten en de kosten van facilitaire dienstverlening door de Servicedienst Rotterdam voor de kantoorruimte van de Rekenkamer Rotterdam aan de Meent (Minervahuis II). Deze kosten zijn lager dan begroot als gevolg van de realisatie van een gunstiger inkooptarief inzake de facilitaire kosten.

goederen en diensten

Hier zijn de uitgaven verantwoord van alle overige kosten gemaakt door de Rekenkamer Rotterdam. De onderbesteding van het budget is het gevolg van het voeren van een zuinig beleid inzake deze kosten.

automatiseringskosten

De automatiseringskosten betreffen de gehele ICT voorziening van de Rekenkamer Rotterdam. Deze ICT voorziening wordt afgenomen bij de Servicedienst Rotterdam en is in 2010 conform de begroting.

kapitaalslasten

De kapitaallasten betreffen de lasten inzake de renovatie en uitbreiding van de huisvesting van de Rekenkamer Rotterdam in 2006. De lasten zijn conform de begroting.

6-2-5 inkomsten

bijdrage gemeente Rotterdam

De rekenkamer is onderdeel van de gemeente Rotterdam. Naast haar activiteiten voor de gemeente Rotterdam heeft de rekenkamer ook nog de mogelijkheid om de Rekenkamerfunctie bij andere gemeenten in te vullen. De daarbij gegenereerde inkomsten zijn extra en verlagen de uiteindelijke kosten voor de gemeente Rotterdam.

bijdrage gemeente Barendrecht

Dit betreft de vergoeding van de gemeente Barendrecht ten behoeve van de uitoefening

van de Rekenkamerfunctie in Barendrecht. In 2010 zijn er minder onderzoeksuren besteed dan begroot. Hierdoor is de opbrengst lager dan begroot.

bijdrage gemeente Lansingerland

Dit betreft de vergoeding van de gemeente Lansingerland ten behoeve van de uitoefening van de Rekenkamerfunctie in Lansingerland. In 2010 zijn er minder onderzoeksuren besteed dan begroot. Hierdoor is de opbrengst lager dan begroot.

overige inkomsten

De overige inkomsten betreffen extra gegenereerde inkomsten in verband met een verricht onderzoek voor deelgemeente Hoek van Holland, de tijdelijke uitleen van personeel aan de gemeente Den Haag en een zwangerschapsuitkering.

6-3 balans

tabel 6-2: balans Rekenkamer Rotterdam per 31 december 2010 (in €)

activa	2010	2009	passiva	2010	2009
vaste activa	298.000	348.000	vaste passiva	439.692	413.692
materiële vaste activa	298.000	348.000	<i>eigen vermogen</i>		
			bestemmingsreserves	141.692	65.692
			<i>vreemd vermogen</i>		
			langlopende schulden	298.000	348.000
vlottende activa	403.615	445.852	vlottende passiva	261.963	380.160
<i>kortlopende vorderingen</i>			<i>kortlopende schulden</i>		
debiteuren	23.778	79.860	crediteuren	93.248	214.992
overlopende activa	91.666	141.369	overlopende passiva	168.675	165.168
<i>liquide middelen</i>					
kas-, bank-, girosaldi	288.171	224.623			
totaal activa	701.615	793.852	totaal passiva	701.615	793.852

6-4 toelichting op de balans

6-4-1 activa

materiele vaste activa

De materiele vaste activa betreft de investering van de renovatie en uitbreiding van de kantoorruimte aan de Meent (Minervahuis II). Eind 2006 is deze herhuisvesting afgerond en op de balans geactiveerd. In 2007 heeft de eerste afschrijving plaatsgevonden (10% van de aanschafwaarde).

debiteuren

Dit betreft de stand van de openstaande debiteuren (lees: openstaande facturen) ultimo 2010.

overlopende activa

De overlopende activa betreft met name de vordering op het BTW Compensatiefonds over het jaar 2010 als ook enkele vooruitbetaalde kosten t.b.v. het jaar 2011 inzake huur gebouw, servicekosten en vooruitbetaalde NS-abonnementen.

kas-, bank-, girosaldi

Het saldo van de liquide middelen betreft het saldo van de kleine kas en de saldi bij de ABN AMRO bank en de BNG.

6-4-2 passiva

bestemmingsreserves

De bestemmingsreserve van de Rekenkamer Rotterdam bestaat uit een egalisatie-reserve welk als doel heeft om de continuïteit van de onderzoeken te waarborgen. De reserve kent een maximum van 15% van het begrote personeelsbudget.

De mutatie in het jaar 2010 betreft de uitwerking van de vaststelling van de jaarrekening 2009 door de gemeenteraad. Hierbij is de gemeenteraad akkoord gegaan met het voorstel om de reserve tot het maximum vol te storten uit de onderbesteding van de overige organisaties in de kostenplaats Raad. Per saldo is zodoende € 76.000 toegevoegd aan de reserve.

Bij de gemeentelijke jaarrekening 2010 is geen mutatie voorgesteld.

langlopende schulden

De langlopende schulden betreffen de financiering van de materiele vaste activa.

crediteuren

De overige schulden betreffen de stand van de openstaande crediteuren ultimo 2010.

overlopende passiva

De overlopende passiva betreft de overlopende kosten (kosten m.b.t. 2010 waarvoor een factuur in 2011 is ontvangen c.q. zal worden ontvangen), als ook de afrekening met het concern van het budget 2010 minus de realisatie 2010.

6-5 verrekening 2010

6-5-1 Rekenkamer Rotterdam

Directeur en medewerkers van de rekenkamer zijn aangesteld bij de gemeente Rotterdam. Hun salaris en overige kosten (kantoorkosten e.d.) komen in eerste instantie ten laste van het budget van de Rekenkamer Rotterdam. Alle kosten die gemaakt worden voor de Rekenkamer Barendrecht of Rekenkamer Lansingerland worden vervolgens aan de betreffende gemeenten doorberekend.

In de begroting van de Rekenkamer Rotterdam staat het volledige budget wat in Barendrecht of Lansingerland beschikbaar is voor de rekenkamer als verwachte inkomsten vermeld. De jaarrekening vermeldt alleen het bedrag dat daadwerkelijk in rekening is gebracht in verband met de gemaakte kosten. Voor de berekening hiervan wordt gebruik gemaakt van drie kostensoorten:

- een basisbedrag dat de algemene kosten dekt (bestuurlijk overleg, jaarplan, jaarverslag etc.). De hoogte van dit basisbedrag is gerelateerd aan het aantal inwoners van de betreffende gemeente;
- kosten voor externe inhuur ten behoeve van het onderzoek bij de betreffende gemeente op basis van werkelijke kosten;
- er wordt een uurtarief in rekening gebracht voor het onderzoek bij de betreffende gemeente. Daartoe zijn in een kostenverdeelstaat alle kosten behoudens bovenstaande (maar inclusief ondersteuning en eventuele stagiaires) omgeslagen naar het totaal voor onderzoek beschikbare uren van de directeur, teamleiders en (senior-)onderzoekers.

tabel 6-3: uurtarief in euro's

functie	2008	2009	2010
directeur	188	190	207
teamleider	133	142	150
senior onderzoeker	104	104	111
onderzoeker	88	87	97

6-6 Rekenkamer Barendrecht

In 2010 zijn drie onderzoeken uitgevoerd. Het onderzoek naar de wijkveiligheidsplannen dat is gestart in april 2008, is afgerond in februari 2010 met het rapport: 'plannen die wijken, totstandkoming en informatievoorziening wijkveiligheidsplannen en gebieds-plannen'. Over de oorzaken voor de lange doorlooptijd is de raad geïnformeerd met de brief van de Rekenkamer Barendrecht van 27 januari 2010 (kenmerk RB/10 – 06/PH/AM). De resultaten van het onderzoek naar externe inhuur zijn gepubliceerd in juni 2010 met het rapport 'balans in de formatie, onderzoek naar de externe inhuur'. Verder is in de tweede helft van 2010 gestart met het onderzoek naar gemeenschappelijke regelingen. Dat onderzoek zal rond mei 2011 worden afgerond.

Voor het onderzoek door de rekenkamer in 2010 zijn onderstaande bedragen begroot en gerealiseerd.

tabel 6-4: jaarcijfers 2009-2010 Rekenkamer Barendrecht (in €)

jaar	begroot	gerealiseerd	resultaat	naar/van reserve	naar/van algemene middelen
2009	75.000	58.809	16.191	16.191	0
2010	75.000	72.255	2.745	2.745	0

De mate waarin de begroting wordt uitgeput is afhankelijk van het aantal onderzoeksdagen dat de Rekenkamer Barendrecht feitelijk realiseert in het begrotingsjaar. Door verschillen in omvang en diepgang maar ook omdat onderzoeken gewoon anders lopen dan gepland, zal de realisatie vrijwel altijd afwijken van de begroting en zal er budget overblijven of tekortkomen. Om die reden beschikt de rekenkamer over een egalisatie-reserve met een maximale omvang van 40% van het budget. Is dit maximum bereikt, dan vloeit het resultaat terug naar de algemene middelen. Het budget voor 2010 is niet volledig uitgeput, omdat het niet lukte om met de gemeente tijdig alle afspraken te maken voor de interviews in het kader van het onderzoek naar verbonden partijen/gemeenschappelijke regelingen en omdat de dataverzameling minder voortvarend liep dan wenselijk was.

In onderstaande tabel is gespecificeerd welke bedragen door de Rekenkamer Rotterdam zijn gefactureerd voor onderzoek in 2010 ten behoeve van de Rekenkamer Barendrecht.

tabel 6-5: Rekenkamer Barendrecht, gefactureerde bedragen (in €)

onderzoek	uren	bedrag	gem. uurtarief
onderzoek wijkveiligheid	65,0	9.750,00	150
onderzoek externe inhuur	295,5	31.356,50	106
verbonden partijen en gemeenschappelijke regelingen	182,0	19.059,50	105
basisbedrag 2010		4.844,00	
directeur	35,0	7.245,00	207
totaal	577,5	72.255,00	

6-7 Rekenkamer Lansingerland

In Lansingerland is in augustus 2010 het rapport 'sturen op afstand, onderzoek naar gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen' gepubliceerd. Kort daarna is gestart met het onderzoek naar subsidies. Het rapport hierover rond mei 2011 worden gepubliceerd.

Voor het onderzoek door de rekenkamer in 2010 zijn onderstaande bedragen begroot en gerealiseerd.

tabel 6-6: jaarcijfers 2009-2010 Rekenkamer Lansingerland (in €)

jaar	begroot	gerealiseerd	resultaat	naar/van reserve	naar/van algemene middelen
2009	77.889	91.211	-13.322	-13.322	0
2010	80.000	67.867	12.133	0*	0

* In verband met de huidige financiële positie van de gemeente, zal het resultaat op een later moment worden toegevoegd aan de reserve.

De mate waarin de begroting wordt uitgeput is afhankelijk van het aantal onderzoeksdagen dat de Rekenkamer Lansingerland feitelijk realiseert in het begrotingsjaar. Door verschillen in omvang en diepgang maar ook, omdat onderzoeken gewoon anders lopen dan gepland, zal de realisatie vrijwel altijd afwijken van de begroting en zal er budget overblijven of tekortkomen. Om die reden beschikt de rekenkamer over een egalisatie-reserve met een maximale omvang van 40% van het budget. Is dit maximum bereikt, dan vloeit het resultaat terug naar de algemene middelen. Dit jaar heeft de rekenkamer minder dagen gerealiseerd dan gepland.

In onderstaande tabel is gespecificeerd welke bedragen door de Rekenkamer Rotterdam zijn gefactureerd voor onderzoek in 2010 ten behoeve van de Rekenkamer Lansingerland.

tabel 7-5: Rekenkamer Lansingerland, gefactureerde bedragen

onderzoek	uren	bedrag	gem. uurtarief
gemeenschappelijke regelingen	372,2	39.290,20	106
subsidies	163,5	17.081,00	104
basisbedrag 2010		5.389,00	
directeur	29,5	6.106,50	207
totaal	565,2	67.866,70	

7 onderzoeksplannen 2010

7-1 inleiding

Dit hoofdstuk bevat de onderzoeksplannen voor 2011 van de rekenkamers Barendrecht, Lansingerland en Rotterdam. Deze plannen zijn al eerder aan de gemeenteraden van de desbetreffende gemeenten gestuurd en zijn hier integraal opgenomen. Het hoofdstuk gaat per rekenkamer ook kort in op de realisatie tot 1 april 2011 van de plannen en de eventuele wijzigingen daarin. Dat laatste is met name het geval bij de Rekenkamer Rotterdam.

7-2 onderzoeksplan 2011 Rekenkamer Barendrecht

7-2-1 brief aan de gemeenteraad van Barendrecht

Geacht raadslid,

Hierbij doe ik u ter kennisneming het onderzoeksplan 2011 van de Rekenkamer Barendrecht toekomen. Ter voorbereiding op dit plan heb ik in het najaar van 2010 de fracties gevraagd om met suggesties voor een onderwerp te komen. U heeft geen onderwerp gevonden dat door alle fracties werd gedragen. Daarom heeft de rekenkamer zelfstandig een onderwerp gekozen en wel de intergemeentelijke samenwerking tussen Barendrecht, Albrandswaard en Ridderkerk in BAR-verband. Deze samenwerking is in 2007 gestart. Bij de start van de samenwerking zijn een aantal 'quick wins' benoemd die zijn uitgewerkt in diverse projecten. In 2010 is de keuze gemaakt de samenwerking verder vorm te geven in een netwerkorganisatie. Het onderzoek van de rekenkamer beoogt inzicht te bieden in wat met de samenwerking werd beoogd, wat er tot nu toe is bereikt en of de gekozen samenwerkingsvorm adequaat is in relatie tot de gestelde doelen. Dit onderzoek zal binnenkort starten. Het plan van aanpak zal ik u begin april toesturen.

Kort geleden bent u op bezoek geweest bij de Rekenkamer Barendrecht voor een workshop. Tijdens deze workshop kwam u met het voorstel om de gemeentelijke organisatie te onderzoeken met het oog op mogelijke besparingen en mogelijkheden tot efficiëntieverbetering. Ook dit onderzoek heeft de rekenkamer in haar jaarplan 2011 opgenomen. De voorgenomen start van dit onderzoek is eind 2011.

Het onderzoek naar gemeenschappelijke regelingen verkeerd in de afrondende fase. Publicatie is voorzien in mei/juni 2011.

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Drs. P. Hofstra RO CIA
Directeur

7-2-2 voortgang onderzoeksplanning 2011 Rekenkamer Barendrecht

Het onderzoeksplan is, zoals uit de vorige paragraaf blijkt, zeer recent naar de gemeenteraad gestuurd. De daarin beschreven planning en voortgang van de onderzoeken is ongewijzigd.

7-3 onderzoeksplan 2011 Rekenkamer Lansingerland

7-3-1 brief aan de gemeenteraad van Lansingerland

Geacht raadslid,

Hierbij doe ik u ter kennisneming het onderzoeksplan 2011 van de Rekenkamer Lansingerland toekomen. Ter voorbereiding op dit plan heb ik in een bijeenkomst van het presidium op 31 augustus 2010 de fracties gevraagd om met suggesties voor een onderwerp te komen. Uw griffier liet mij per brief van 29 september 2010 weten dat het niet mogelijk bleek een onderzoeksonderwerp te vinden dat door alle fracties werd gedragen. Daarom heeft de rekenkamer zelfstandig een onderwerp gekozen en wel de Wet Maatschappelijke Ondersteuning, in het bijzonder het aanbod van de individuele voorzieningen.

In totaal verricht de Rekenkamer Lansingerland in 2011 twee onderzoeken. Het eerste onderzoek is naar de effectiviteit van subsidies en is reeds in het najaar van 2010 gestart. Door de gemeente worden jaarlijks ongeveer € 4 miljoen aan subsidies verstrekt. De centrale vraag is welke effecten door de gemeente verstrekte subsidies hebben en hoe deze effecten zich verhouden tot de gemeentelijke doelstellingen. In het onderzoek worden verschillende verenigingen geïnterviewd, zoals een korfbal-, muziek- en voetbalvereniging. Het onderzoeksrapport zal in het voorjaar van 2011 aan uw raad worden aangeboden.

Het tweede onderzoek betreft zoals gezegd de Wet Maatschappelijke Ondersteuning, in het bijzonder de individuele voorzieningen (zoals de beltaxi). De totale lasten van het programma Maatschappelijke Ondersteuning is in 2011 ongeveer € 9,5 miljoen. Er zal onderzocht worden in welke mate de geboden voorzieningen aansluiten bij de behoeften van de doelgroep. Ook zal gekeken worden naar de wijze waarop de WMO-cliëntenraad door de gemeente bij de totstandkoming van de voorzieningen is betrokken en naar de toegankelijkheid van de aanvraag van dergelijke voorzieningen. Het onderzoek zal in het voorjaar van 2011 worden gestart, waarna het rapport begin 2012 aan uw raad zal worden aangeboden.

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Drs. P. Hofstra RO CIA
Directeur

7-3-2 voortgang onderzoeksplanning 2011 Rekenkamer Lansingerland

De in het onderzoeksplan beschreven planning van de onderzoeken is ongewijzigd.

7-4 onderzoeksplanning 2011 Rekenkamer Rotterdam

7-4-1 brief aan de gemeenteraad van Rotterdam

Geacht raadslid,

Conform artikel 9 lid 1 van de Verordening Rekenkamer Rotterdam legt de directeur van de rekenkamer jaarlijks een onderzoeksplan ter kennisname voor aan de gemeenteraad. Bijgaand doe ik u het onderzoeksplan 2011 toekomen.

In 2011 zal de rekenkamer veertien onderzoeken uitvoeren waarvan er zes doorlopen vanuit 2010. Deze onderzoeken leiden in 2011 tot twaalf rapporten. Elf van de onderzoeken heeft de rekenkamer zelf gekozen, twee onderzoeken voert zij uit mede op uw verzoek:

- *ICT-II*
- *Aanbesteding inburgering.*

Afhankelijk van de behandeling in uw raad van het rapport over het faillissement van WATt (WATt heb je ervoor over) zal de Rekenkamer Rotterdam nog een breder onderzoek uitvoeren naar poppodia in Rotterdam.

De rekenkamer voert tevens een onderzoek uit op verzoek van de deelraad van Hoek van Holland, namelijk naar de subsidierelatie met de Stichting Get Hoekt.

Voor een nadere toelichting op alle geplande onderzoeken verwijs ik u naar het bijgevoegde onderzoeksplan 2011.

Het onderzoeksplan van de rekenkamer is dynamisch. De rekenkamer wil waar mogelijk aansluiten op de actualiteit en wensen van uw raad. Dit betekent dat ik nadrukkelijk ruimte laat voor uw raad om gedurende het jaar – via een bij voorkeur raadsbrede motie – de rekenkamer te vragen bepaalde onderwerpen in haar onderzoeksplan op te nemen.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

Drs. P. Hofstra RO CIA

Directeur

7-4-2 onderzoeksplan 2011 Rekenkamer Rotterdam

tabel 7-1: onderzoeken in 2011

onderwerp	raadsverzoek	start	publicatie
<i>lopende onderzoeken</i>			
ICT-II	ja	eind 2009	voorjaar 2011
Interventieteams	nee	najaar 2010	voorjaar 2011
Luchtkwaliteit	nee	najaar 2010	voorjaar 2011
Gebiedsgericht werken	nee	najaar 2010	najaar 2011
Monitor jaarrekening	nee	najaar 2010	voorjaar 2011
Get Hoekt*	ja	najaar 2010	voorjaar 2011
<i>nieuwe onderzoeken</i>			
follow up	nee	voorjaar 2011	najaar 2011
aanbesteding inburgering	ja	januari 2011	voorjaar 2011
resultaatgericht bestuur 2010	nee	voorjaar 2011	najaar 2011
innovatiebeleid	nee	najaar 2011	2012
MOE-landers	nee	voorjaar 2011	winter 2011
Parkeerbeleid	nee	zomer 2011	winter 2011
Onderwijshuisvesting	nee	najaar 2011	2012
Effecten crisispakket	nee	januari 2011	voorjaar 2011
Poppodia II	nee	PM	PM

* Dit is een onderzoek op verzoek van de deelraad van Hoek van Holland

lopend onderzoek

ICT – II

In oktober 2009 publiceerde de rekenkamer het rapport ‘foutmelding in beeld’ over de governance van de concern bedrijfsvoering ICT-systemen. Dat onderzoek voerde de rekenkamer uit op verzoek van de raad. Dat verzoek betrof ook de kosten- en baten (inverdieneffecten) van deze systemen. De onderzoeksopzet van het onderzoek daarnaar heeft de rekenkamer begin december aan de raad gestuurd. Verwachte publicatie was juni 2010. De informatieverzameling heeft meer tijd geveerd dan verwacht. De omvang, looptijd en complexiteit van de systemen maakte het moeilijk de goede informatie te vragen, te krijgen, te analyseren en te verwoorden in de nota van bevindingen. Deze nota ligt nu voor wederhoor bij de ambtelijke organisatie. Publicatie van het rapport zal eind maart of begin april plaatsvinden.

interventieteams

De interventiemethodiek is kort gezegd een aanpak waarbij ambtenaren van verschillende disciplines gezamenlijk (als interventieteam) op huisbezoek gaan om mogelijke misstanden te signaleren. Als misstanden worden gesignaleerd geeft het interventieteam deze door aan de bevoegde instanties (vaak gemeentelijke diensten), zodat die dienst hierop actie kunnen ondernemen. Vaak gaat het om acties in het kader van handhaving van gemeentelijke regelgeving, soms ook om doorverwijzing naar zorg- en hulpverlenende instanties. De rekenkamer zal een onderzoek doen naar de interventieteams met als centrale onderzoeksvraag: ‘Zet de keten Handhaving passende

acties in op de door interventieteams geconstateerde misstanden en wordt de raad adequaat geïnformeerd over de resultaten die de keten hiermee boekt?'. Met deze onderzoeksvraag sluit het onderzoek aan op het onderzoek dat is uitgevoerd door de gemeentelijke ombudsman dat zich vooral richtte op de aanleiding, uitvoering en registratie van de uitkomsten van de huisbezoeken. Dit onderzoek bevindt zich in de fase van het wederhoor.

De onderzoeksopzet van het onderzoek van de rekenkamer is op 30 november 2010 aan de raad gestuurd.

luchtkwaliteit

Slechte luchtkwaliteit bedreigt de gezondheid van burgers en de leefbaarheid van delen van steden en provincies. In het luchtkwaliteitsbeleid staan de normen van de Europese Unie voor de uitstoot van fijnstof en stikstofdioxide centraal. Op 1 augustus 2009 is het Nationaal Samenwerkingsprogramma luchtkwaliteit (NSL) in werking getreden, waaraan de steden en provincies een bijdrage leveren. In de jaren daarvoor (2005-2008) hebben de steden en provincies al maatregelenpakketten vastgesteld. De Algemene Rekenkamer constateerde in maart 2009 dat het Nederlandse luchtkwaliteitsbeleid langzaam op gang is gekomen en stelt dat de mate waarin het nationale luchtkwaliteitsbeleid succes heeft mede afhangt van hoe er op lokaal niveau invulling aan wordt gegeven.

Mede naar aanleiding van het vorenstaande besloten de rekenkamers van Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht en de randstedelijke provincies Flevoland, Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland om een gezamenlijk onderzoek uit te voeren naar de lokale aanpak van luchtvervuiling. De centrale onderzoeksvraag is: In hoeverre komt de lokale aanpak luchtkwaliteit volgens planning tot uitvoering, leidt dit tot de beoogde resultaten en wat zijn daarbij de succes- en faalfactoren?

De onderzoeksopzet is 22 september 2010 aan de raad gestuurd. Publicatie van de resultaten van het onderzoek is begin 2011 gepland.

gebiedsggericht werken

Rotterdam kent 62 wijken. Deze wijken verschillen onderling van elkaar in samenstelling, kansen en problemen die aangepakt zouden moeten worden. Om voor elke wijk een aanpak op maat te kunnen creëren heeft het vorige college de ambitie geformuleerd om gebiedsggericht te werken. De gedachte achter gebiedsggericht werken is dat er wijk- en vraaggericht gewerkt wordt, met als doel snel tot concrete, zichtbare resultaten te komen.

Gebiedsggericht werken is een manier van werken waarbij de gemeente beoogt voor de burger sneller zichtbaar resultaat te boeken. Hierbij dient beleid van onderop tot stand te komen, op basis van een inventarisatie van behoeften van de bevolking in een bepaalde wijk. Door minder beleidsontwikkeling van boven af, wordt voorkomen dat beleid wordt gemaakt dat niet aansluit bij de behoeften van de Rotterdam. Gebiedsggericht werken heeft ook consequenties voor de relatie tussen deelgemeenten en diensten. Deelgemeenten zullen meer als opdrachtgever gaan fungeren en diensten meer vraaggericht ten behoeve van de deelgemeenten.

Het gebiedsggericht werken krijgt mede vorm in integrale wijkactieprogramma's (iwaps). De rekenkamer selecteert acht programma's van wijken verspreid over de stad en binnen deze programma's bepaalde speerpunten. Deze bevinden zich op het gebied van veiligheid, jeugdbeleid, fysiek en openbare ruimte. Het rekenkameronderzoek richt zich op de totstandkoming van de iwaps en of binnen de geselecteerde beleidsvelden

inderdaad snellere resultaten worden geboekt. Hierbij is ook aandacht voor de samenwerking tussen de verschillende gemeentelijke diensten en de deelgemeenten.

De voorbereidingen van dit grote onderzoek zijn gestart in 2010. Begin 2011 zal de opzet gereed zijn. Publicatie is nog in het jaar 2011 voorzien.

monitor jaarrekening

Het college heeft op basis van een raadsbreed aanvaarde motie een voorstel gedaan inzake een voorgenomen verandertraject van het jaarrekeningcontroletraject. In deze nota wordt de basis gelegd voor een structurele verbetering van de concern-verantwoording en controletoeren.

De rekenkamer zal in het kader van een integrale 'systeem test' de voorstellen nader monitoren en daarover begin 2011 een brief aan de raad zenden met als inzet een expertmeeting met de raad over dit onderwerp op 26 januari 2011.

Get Hoekt

De stichting Get Hoekt is in 2008 opgericht en ontvangt sindsdien subsidie van de deelgemeente Hoek van Holland voor de uitvoering van het toeristisch recreatief product van de deelgemeente. De activiteiten van de stichting bestaan o.a. uit het beheren van de VVV-shop in Hoek van Holland, het organiseren van evenementen, het uitbrengen van het magazine Get Hoekt en het beheer van een toeristische website. In de afgelopen jaren heeft de deelraad regelmatig vragen gesteld over de subsidieverlening aan stichting Get Hoekt en de besteding van deze gelden. Op 4 november 2010 heeft de deelraad Hoek van Holland een motie aangenomen waarin de Rekenkamer wordt verzocht een onderzoek uit te voeren naar de besteding van de subsidiegelden door de stichting Get Hoekt. De rekenkamer heeft 26 november een brief aan de deelraad gestuurd waarin zij instemt met het verzoek. De onderzoeksopzet is als bijlage bijgevoegd.

De Rekenkamer zal ten behoeve van dit onderzoek nagaan of de subsidiegelden zijn besteed aan activiteiten waarvoor de subsidie is verleend en in het kader van de subsidierelatie de geldende wet- en regelgeving is nageleefd. Daarnaast gaat de rekenkamer na of zowel de deelgemeente als de stichting voldoende invulling heeft gegeven aan de taken die zij in het proces van toezicht en verantwoording behoren te vervullen. Ten slotte toetst de rekenkamer of het dagelijks bestuur de deelraad adequaat geïnformeerd heeft over de subsidierelatie met stichting Get Hoekt. Het onderzoek zal in het voorjaar 2011 worden gepubliceerd.

nieuw onderzoek

follow up

De Rekenkamer Rotterdam voert onderzoeken uit naar het door het bestuur gevoerde bestuur. Doel van de onderzoeken is, waar nodig of wenselijk, bij te dragen aan de verbetering van dat bestuur. Daartoe neemt zij aanbevelingen op in haar rapporten gericht aan college en/of raad. Vrijwel altijd worden deze aanbevelingen overgenomen. Het college presenteert een plan van aanpak aan de raad hoe zij de verbeteringen denkt te realiseren.

Gebleken is dat er bij de raad behoefte bestaat aan informatie over de mate waarin de aanbevelingen hebben geleid tot maatregelen en de mate waarin die geïmplementeerd zijn. De rekenkamer zal voor circa vijf onderzoeken die niet langer dan vijf jaar geleden

zijn gepubliceerd nagaan welke concrete maatregelen het college naar aanleiding van de aanbevelingen van de rekenkamer heeft genomen en of deze in opzet adequaat zijn. Of de maatregelen ook daadwerkelijk het gewenste effect hebben, vormt geen onderdeel van het onderzoek. Als hierover twijfels ontstaan zal de rekenkamer dit vermelden in haar rapport en het onderwerp toevoegen aan haar shortlist van onderzoeken voor het volgende jaar.

aanbesteding inburgering

In het onderzoeksplan 2010 had de rekenkamer een meerjarig onderzoek opgenomen naar de effectiviteit van inburgeringstrajecten. Dit onderzoek kwam mede voort uit een motie van het raadslid Sörensen uit 2007. Toen bleek de motie nog niet uitvoerbaar. Met de motie Fähmel uit 2010 verzocht de raad ook specifiek aandacht te besteden aan de aanbesteding en de kwaliteit van inburgeringstrajecten, in het licht van de participatiedoelstellingen. Met de aangekondigde rijksbezuinigingen op de inburgering in het vooruitzicht, vond de rekenkamer het echter niet meer zinvol haar voorgenoemen onderzoek voort te zetten.

In haar vergadering van de commissie MVSP van 1 december 2010 verzocht de raad de rekenkamer het schrappen van een onderzoek naar de aanbesteding en de kwaliteit van de trajecten te heroverwegen. De rekenkamer heeft nu besloten dit deel van het onderzoek alsnog uit te voeren en op te nemen in haar onderzoeksplan voor 2011.

In het onderzoek wordt gekeken naar de mate waarin de in de aanbesteding aan aanbieders gestelde kwaliteitscriteria zouden kunnen bijdragen aan een grotere participatie van de inburgeraars in de samenleving. Daarnaast wordt gekeken naar de door de aanbieders daadwerkelijk geboden kwaliteit. Op dit moment wordt dit laatste al onderzocht door de Kwaliteitsgroep Inburgering. Om dubbel werk te voorkomen, zal de rekenkamer een review toepassen op de uitkomsten van dit onderzoek.

Het onderzoek zal in januari 2011 starten en zal in het voorjaar 2011 tot publicatie leiden.

resultaat gericht bestuur

Sinds de motie Ravestein c.s. van november 2002 doet de rekenkamer jaarlijks onderzoek naar de meetbare doelen van het college. Dat onderzoek betreft de uitwerking van die doelen in het zogenaamde definitieboekje, de collegeverantwoordingen over de jaarlijkse mijlpalen en de eindverantwoording over de hele collegeperiode.

Mede naar aanleiding van de rondetafelconferentie die de rekenkamer in februari 2010 heeft georganiseerd, is de methodiek rond de meetbare doelen gewijzigd. Essentie is dat het college nu zijn ambities concreet maakt in de vorm van effectdoelen voor de collegeperiode gerelateerd aan sterk strategische doelen voor de lange termijn. Rapportage over de mate waarin het college op schema ligt met het realiseren van deze effecten zou moeten geschieden volgens het principe 'comply or explain'. Belangrijk is dat het college passende indicatoren gebruikt en zo nodig ontwikkelt om te kunnen beoordelen (en de raad kan controleren) of de realisatie op schema ligt.

Uit het nieuwe collegewerkprogramma blijkt dat het college volgens deze nieuwe methode wil werken. De rekenkamer heeft een eerste beoordeling op dit programma gedaan en geconcludeerd dat een goede aanzet is gegeven maar dat op onderdelen nog verbeteringen mogelijk zijn. Tijdens de behandeling van de begroting, het collegewerkprogramma en de brief van de rekenkamer heeft het college hierover

toezeggingen gedaan aan de raad die in het voorjaar tot een goede uitwerking van het programma (definitieboekje) zou moeten leiden. De rekenkamer zal dit in het voorjaar beoordelen en aansluitend ook de rapportage over de realisatie van de doelen in 2010 beoordelen. Publicatie zal na de zomer plaatsvinden.

innovatiebeleid

Met innovatiebeleid kan de structuur van de Rotterdamse economie worden versterkt. Binnen de gemeente worden verschillende initiatieven ondernomen, waarmee in meer of minder directe mate de innovatieve kracht van de stad kan worden versterkt. Te denken valt aan de programma's 'Carrière in de Haven' en 'Rotterdam Kennishavenstad.'. Ook neemt de gemeente deel in een verbonden partij – het Biomedical Fund – dat de ontwikkeling van biomedische bedrijven stimuleert. Verder kunnen er in het kader van innovatiebeleid garanties of leningen aan andere partijen worden verstrekt. De rekenkamer wil in dit onderzoek ook de samenwerking met de EUR en de rol van de CSO in dit verband betrekken.

Mede gelet op de huidige economische crisis en het zwaartepunt van de haven in de Rotterdamse economie, is innovatiebeleid een maatschappelijk relevant onderwerp. Het onderzoek zal de verschillende gemeentelijke initiatieven in kaart brengen en beoordelen op onderlinge samenhang, relevantie en verwachte maatschappelijke effecten.

Het onderzoek start eind 2011 en zal voor de zomer van 2012 tot publicatie leiden.

MOE-landers

Sinds 2007 is er een sterke toename van het aantal arbeiders uit Midden- en Oost-Europese landen (ook wel MOE-landers genoemd) in Rotterdam. Het gaat om mensen uit tien landen in Oost-Europa. Binnen de MOE-landers in Rotterdam zijn de Polen veruit de grootste groep, gevolgd door de Bulgaren en Roemenen. Het totale aantal in Rotterdam wonende MOE-landers bedraagt per eind 2009 mogelijk 17.550. De aanwezigheid van de MOE-landers zal naar verwachting de komende jaren toenemen. Dit heeft enerzijds te maken met de vraag naar extra handen in onze economie en anderzijds met het vrij verkeer van werknemers in de Europese Unie (EU). Momenteel worden in Rotterdam nieuwe groepen Bulgaren en Roemenen verwacht. De komst van de zogenoemde MOE-landers om in Rotterdam en omgeving te komen werken, wordt toenemend als probleem ervaren. Er is sprake van huisvestingsproblemen, overlast door dronkenschap, taalproblemen en voor sommigen is er nauwelijks werk. Tegelijkertijd vindt een groot deel van deze mensen wel emplot.

De rekenkamer zal onderzoeken welke maatregelen de gemeente tot nu toe heeft genomen om de MOE-landerproblematiek aan te pakken. Daarbij kijkt zij of de maatregelen in opzet voldoende zijn en of zij de gewenste resultaten opleveren. Ook zal verkend worden welke bijdrage MOE-landers aan de stad en regio leveren.

Het onderzoek start in het voorjaar van 2011 en zal rond de jaarwisseling tot publicatie leiden.

parkeerbeleid

In 1998 is door de raad de Strategienota Stedelijk Parkeerbeleid vastgesteld. Als doelen van het beleid worden gesteld:

- garanderen van kwantitatief en kwalitatief voldoende stallings- en parkeergelegenheid voor bewoners en overig gewenst autoverkeer;

- verminderen van files, autokilometrage en verkeershinder (geluid en luchtkwaliteit), en
- het verminderen van het ruimtebeslag door parkeerinfrastructuur en het verhogen van de kwaliteit van de buitenruimte in de stad (vrij vertaald: 'blik van de straat').

De nota bevat 'grondslagen van het beleid'.

Sinds 1998 is er geen nieuwe, brede strategienota opgesteld dat als centraal beleidsdocument fungeert. De beleidsontwikkeling heeft echter niet stil gestaan. De raad heeft twee keer een motie aangenomen die beleidsuitgangspunten voor het parkeerbeleid bevatten (motie van den Born en motie Sonneveld). De beide moties zagen op de parkeertarieven en op de bevoegdhedenverdeling gemeentebestuur-deelgemeente.

Het onderzoek van de rekenkamer zal zich richten op de wijze waarop het parkeerbeleid procedureel en organisatorisch gestalte heeft gekregen. Het gaat daarbij onder meer om het reguleren van de parkeerdruk en de verhouding gemeente-deelgemeente.

onderwijshuisvesting

De onderwijshuisvesting is ruim 10 jaar geleden (in 1997) gedecentraliseerd. Vanaf die tijd is de gemeente verantwoordelijk voor de huisvesting van onderwijsinstellingen (nieuwbouw, verbouw, onderhoud etc). Zij krijgt hiervoor geld uit het gemeentefonds. Deze middelen zijn niet geïmmuniseerd; zij maken deel uit van de zgn. algemene uitkering van het fonds. De gemeente mag dus zelf bepalen of en in hoeverre zij deze aanwenden voor onderwijshuisvesting of voor andere gemeentelijke taken.

Het onderzoek van de rekenkamer zal zich richten op de wijze waarop de gemeente invulling geeft aan de verantwoordelijkheid voor de onderwijshuisvesting. Alle genoemde onderdelen, nieuwbouw, verbouw en onderhoud zullen in dit onderzoek worden betrokken. Ook zal de rekenkamer hierbij aandacht schenken aan de ontwikkeling van scholen tot multifunctionele accommodaties.

effecten crisispakket

Om de gevolgen van de economische crisis voor Rotterdam het hoofd te bieden, heeft de raad in 2009 ingestemd met een pakket maatregelen ter waarde van ruim € 250 miljoen. Het geld was bedoeld voor bijvoorbeeld actieve bemiddeling naar werk, opleiding en scholing, de steun van nieuwbouwproductie en extra budget voor de kredietbank. Een deel van het geld zou ook in 2010 worden besteed. De rekenkamer start een onderzoek naar de vraag of de voorgenomen bestedingen daadwerkelijk zijn gerealiseerd, of zij de gewenste effecten hebben gehad en hoe duurzaam die effecten zijn nu de crisis langer aanhoudt.

Het onderzoek zal in januari 2011 starten en rond de zomer 2011 tot publicatie leiden.

poppodia II

Het college heeft in 2007 een popvisie gepresenteerd. Daarin noemt het college een aantal problemen die het succes van de popsector in Rotterdam in de weg staan. Deze problemen liggen vooral op het vlak van de bedrijfsvoering. Ook september 2009 bleken er nog knelpunten in de bedrijfsvoering van de poppodia te bestaan (raad van 17 september 2009). De rekenkamer was voornemens in 2010 een onderzoek te doen naar de mate waarin de popvisie van het college bijdraagt aan een betere bedrijfsvoering bij de poppodia.

In de opstartfase van het onderzoek ging het poppodium WATT failliet. Op verzoek van de raad heeft de rekenkamer toen prioriteit gegeven aan een onderzoek naar het de oorzaken van het faillissement van WATT en de rol van de gemeente daarbij. Dat onder-

zoek is 15 december 2010 gepubliceerd. Het college heeft aangegeven de conclusies van de rekenkamer grotendeels te onderschrijven en de aanbevelingen te omarmen.

De wethouder zal de uitkomsten van het onderzoek en de behandeling van het rapport in de raad gebruiken bij het opstellen van de nieuwe popvisie van de gemeente.

De rekenkamer meent dat het rapport over WATT al een aantal belangrijke aanknopingspunten biedt voor een betere popvisie en betere bedrijfsvoering van andere poppodia. Op basis van de behandeling van haar rapport in de raad en de nieuwe popvisie zal zij een besluit nemen over het voortzetten van het onderzoek naar poppodia in de breedte.

7-4-3 voortgang onderzoeksplan 2011

interventieteams

Het beleid rond de organisatie en inzet van interventieteams is sterk in beweging. Het huidige systeem waarin deze inzet wordt geregistreerd, biedt onvoldoende mogelijkheden voor de rekenkamer om een adequate casusselectie te doen. Een nieuw systeem wordt binnenkort geïmplementeerd. Het vorenstaande gaf de rekenkamer aanleiding tot een bijstelling van de scope van het onderzoek. Publicatie is nog steeds voorzien in het voorjaar.

gebiedsggericht werken

In verband met het grote aantal cases wat zal worden onderzocht, zal het onderzoek langer doorlopen en begin 2012 worden gepubliceerd.

monitor jaarrekening

De Rekenkamer Rotterdam heeft in zijn brief van 21 januari 2011 inzake de controletoren haar visie gegeven op de ontwikkelingen rond de jaarrekening en de rol van ASR daarbij. Daarmee is dit project afgerond.

parkeerbeleid

Door de wijziging van de scope van het onderzoek naar interventieteams en het vervallen van het onderzoek naar de effecten van het crisispakket viel er capaciteit vrij in het voorjaar 2011. De rekenkamer zet die capaciteit ondermeer in door eerder te beginnen met het onderzoek parkeerbeleid.

effecten crisispakket

Tijdens de voorbereiding van het onderzoek gericht op het schrijven van het plan van aanpak bleek dat het college de raad al voldoende had geïnformeerd over de uitvoering van de maatregelen en dat de raad zelf niet de behoefte had om nader over de effecten ervan te worden geïnformeerd. De rekenkamer heeft om die reden besloten het onderzoek niet uit te voeren.

poppodia II

Het rapport 'WATt heb je ervoor over' van de rekenkamer over het faillissement van het poppodium WATT is uitvoering behandeld door de raad. Daarbij heeft de wethouder toegezegd de aanbevelingen van de rekenkamer mee te nemen bij het formuleren van de nieuwe popvisie. Mede daarom alsmede omdat de popvisie naar verwachting ook nieuwe strategische uitgangspunten zal bevatten, acht de rekenkamer het niet langer opportuun om het onderzoek WATT op dit moment te vervolgen met een breder onderzoek naar poppodia.

GREX

De economische crisis heeft onder meer gevolgen voor de grondexploitatie. Het risico is zeer groot dat de opbrengsten hieruit tegen zullen vallen. Recentelijk is hierover een expert meeting georganiseerd ten behoeve van raadsleden. Ook heeft het college opdracht gegeven tot een onderzoek door ASR en voert de accountant van de raad, Ernst & Young, een onderzoek hiernaar uit.

De rekenkamer acht het financiële, bestuurlijke en politieke belang van deze risico's in de grondexploitatie dermate groot, dat zij dit onderwerp als nieuw onderzoek toevoegt aan de planning. De scope en diepgang van dit onderzoek laat zij afhangen van de uitkomsten van de bedoelde onderzoeken door ASR en Ernst & Young.

overige onderzoeken

De overige onderzoeken zullen vooralsnog volgens planning worden uitgevoerd.

bijlagen

bijlage 1 publicaties

rapporten

Rekenkamer Barendrecht

- plannen die wijken. totstandkoming en informatievoorziening wijkveiligheidsplannen en gebiedsplannen. 24 februari 2010
- balans in de formatie. onderzoek naar de externe inhuur. 22 juni 2010

Rekenkamer Lansingerland

- sturen op afstand. onderzoek naar gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen. 26 augustus 2010

Rekenkamer Rotterdam

- resultaten geteld. realisatie collegeprogramma 2006 – 2010. 15 januari 2010
- ruimte in de verhuur. toewijzing van tijdelijke huurwoningen OBR. 25 januari 2010
- uitgeteld. toezicht hertelling stemmen gemeenteraadsverkiezing Rotterdam 2010. 19 maart 2010
- geen zorg minder. effecten van ondersteuning overbelaste mantelzorgers. 11 mei 2010.
- tijd om te verkopen. aankoop, beheer en afstoot van woningen OBR. 31 augustus 2010.
- hoogte van unicum. totstandkoming van een bouwplan. 29 september 2010
- handhaven van stadsmariniers. effecten van stadsmariniers op veiligheid. 18 november 2010
- WAT't heb je ervoor over. inzet gemeente bij een poppodium. 15 december 2010

overige publicaties 2010

- jaarverslag 2009 onderzoeksplannen 2010. Rekenkamers Barendrecht, Lansingerland en Rotterdam. 1 april 2010
- brief inzake politiek-bestuurlijke controle- en sturingsinstrumenten bij grote projecten. Rekenkamer Rotterdam. 29 april 2010
- onderzoek verkiezingen Tweede Kamer. openbare brief. 22 juni 2010
- resultaatgericht bestuur een stap verder. notitie Rekenkamer Rotterdam. 17 september 2010.
- collegewerkprogramma. openbare brief. 27 oktober 2010.
- advies heroverwegingsoperatie deelgemeente Prins Alexander. openbare brief. 29 november 2010.

artikelen 2010

- Rolf Willemse, 'De analytische rekenkamer in een politieke werkelijkheid', in E. Boers, P. Castenmiller en V. Veldheer (red.), *De Gracieuze Rekenkamer*, uitgeverij Reunion, pp. 43-48.
- Rolf Willemse, 'Assimilation of Public Policy Concepts Through Role-Play: Distinguishing Rational Design and Political Negotiation', in *Simulation & Gaming*, vol. 41, no. 5, pp. 743-765. (samen met P.W. Bots, TU Delft; F.P. Wagenaar, VU Amsterdam).

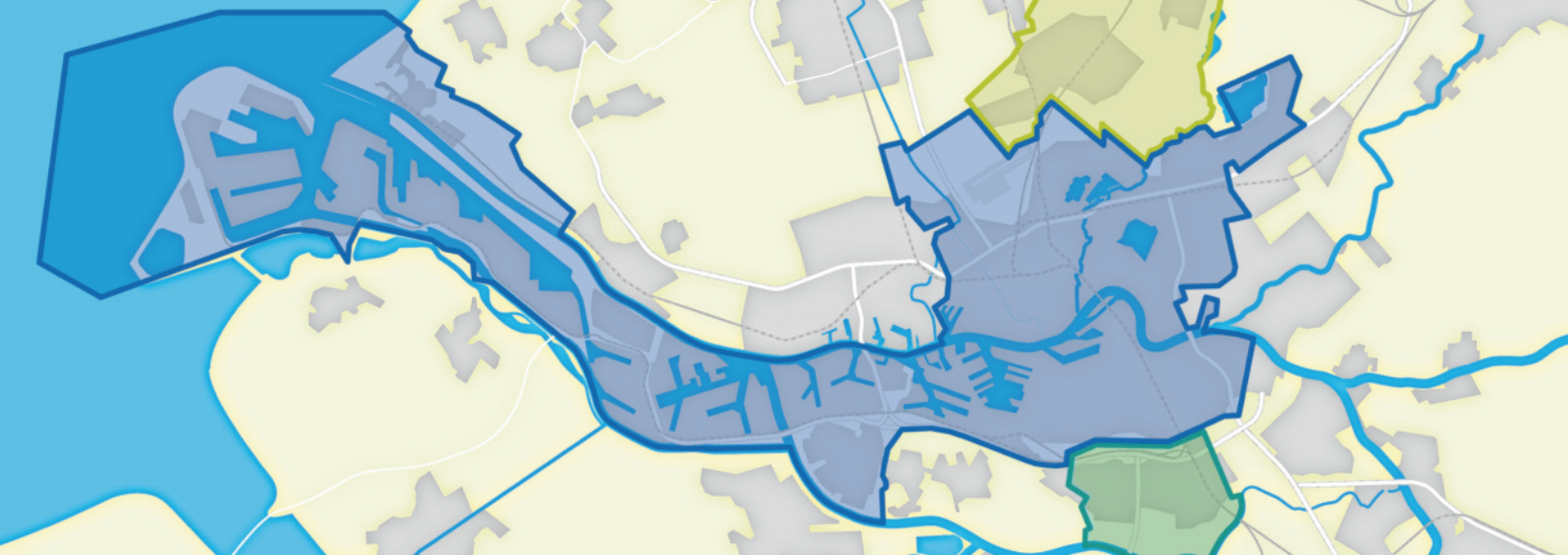
bijlage 2 financiële reserve

Hierna treft u de opbouw (toevoegingen en onttrekkingen) aan van de ingaande de jaarrekening 1999 ingestelde reserve over de afgelopen jaren:

tabel: opbouw reserves 2000-2010 (in €)

	onttrekking	toevoeging	saldo
stand 31 december 2000			49.920
toevoeging 2001		36.639	
stand 31 december 2001			86.559
toevoeging 2002		58.592	
stand 31 december 2002			145.151
onttrekking 2003	50.870		
stand 31 december 2003			94.281
onttrekking 2004	85.771		
stand 31 december 2004			8.510
toevoeging 2005		93.182	
stand 31 december 2005			101.692
onttrekking 2006	37.000		
stand 31 december 2006			64.692
toevoeging 2007		57.708	
stand 31 december 2007			122.400
onttrekking 2008	56.859		
stand 31 december 2008			65.541
toevoeging 2009		76.000	
stand 31 december 2009			141.692
toevoeging 2010*		0	
stand 31 december 2010			141.692

* De rekenkamer heeft in 2010 geen voorstel ingediend om de onderbesteding toe te voegen aan de reserve, omdat de reserve ultimo 2010 tot haar maximum is gevuld.

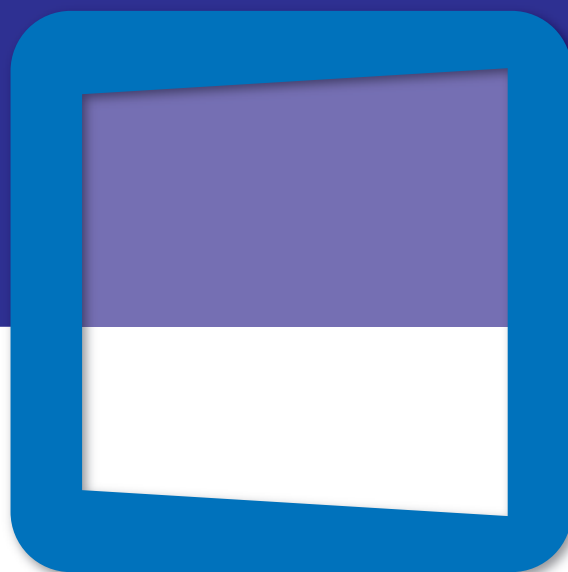

Rekenkamer Rotterdam

Postbus 70012
3000 KP Rotterdam

telefoon
010 - 267 22 42

info@rekenkamer.rotterdam.nl
www.rekenkamer.rotterdam.nl

cartografie
Mijs Cartografie en Vormgeving

basisontwerp, lay-out
De Werf, Rotterdam

uitgave
Rekenkamer Rotterdam
maart 2011

ISBN/EAN:
978-90-76655-61-1